

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: **ВПЛИВ ГАРМОНІЗАЦІЇ САНІТАРНИХ
І ФІТОСАНІТАРНИХ ВИМОГ УКРАЇНИ З НОРМАМИ ЄС
НА ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ**

(на матеріалах Головного управління Держпродспоживслужби
в Херсонській області)

**IMPACT OF HARMONIZATION OF SANITARY AND
PHYTOSANITARY REQUIREMENTS OF UKRAINE WITH EU
NORMS FOR THE EXPORT POTENTIAL OF THE REGION**

(on the materials of the Main Department of the State Production and
Consumer Service in Kherson region)

Виконала: здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти групи 4МЕВ
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійної програми
«Міжнародний бізнес»

Мандра В.О.
(прізвище та ініціали)
Керівник: Волкова О.В.
(прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2026 року

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., професор

_____ Лариса СІДЕЛЬНИКОВА

«14» 01 2026 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

_____ Мандрі Владиславі Олександрівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Вплив гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог України з нормами ЄС на експортний потенціал регіону (на матеріалах Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області)

керівник роботи Волкова Олена Володимирівна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «12» січня 2026 року № 3-с

2. Строк подання роботи здобувачем 23 червня 2026 року

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативні документи, підручники, навчальні посібники, періодичні видання, звітність Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області.

4. Зміст кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити) Теоретичні засади гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог. Аналіз діяльності головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області щодо гармонізації SPS-вимог та її вплив на експортну готовність регіону. Вдосконалення та перспективи підвищення експортного потенціалу регіону в умовах гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Робота містить 1 рисунок та 18 таблиць

. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Консультант з написання I-III розділів	Олена ВОЛКОВА, доцент	14.01.2026	11.05.2026
Консультант з нормоконтролю	Олена НОВОСЬОЛОВА, доцент	14.01.2026	25.05.2026

7. Дата видачі завдання 14.01.2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Огляд літературних джерел з теми	14.01.26-20.01.26	виконано
2.	Складання і затвердження плану роботи	21.01.26-26.01.26	виконано
3.	Написання 1 розділу	27.01.26-27.02.26	виконано
4.	Написання 2 розділу	02.03.26-03.04.26	виконано
5.	Написання 3 розділу	06.04.26-04.05.26	виконано
6.	Формулювання висновків за темою дослідження	05.05.26-11.05.26	виконано
7.	Оформлення роботи	12.05.26-25.05.26	виконано
8.	Надання роботи керівнику для перевірки та написання подання	26.05.26	виконано
9.	Подання роботи для перевірки наявності текстових запозичень	01.06.26	виконано
10.	Захист роботи в ЕК	23.06.26	

Здобувач Владислава МАНДРА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник роботи Олена ВОЛКОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра «Гармонізація санітарних і фітосанітарних вимог як чинник підвищення експортного потенціалу аграрного сектору регіону (на матеріалах Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області)» містить 74 сторінки із списком використаних джерел, 18 таблиць, 1 рисунок, 47 джерел інформації.

Мета кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад та оцінка ефективності гармонізації СФЗ-вимог для підвищення експортного потенціалу агросектору Херсонщини в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження: є державне регулювання, гармонізація санітарних і фітосанітарних (SPS) вимог та розвиток агроекспорту.

Предметом дослідження є інструменти та цифрові платформи ГУ Держпродспоживслужби в Херсонській області в контексті реалізації SPS-стандартів та підвищення конкурентоспроможності агропродукції.

У роботі використано такі методи дослідження: системний, структурно-функціональний, порівняльний та ретроспективний аналіз, економіко-статистичний, екстраполяція та прогнозування.

Результати роботи: узагальнено теоретико-правові засади SPS-регулювання в Україні та ЄС; обґрунтовано перехід ГУ Держпродспоживслужби до випереджального контролю; оцінено ефективність дистанційного моніторингу (NDVI, БПЛА) на деокупованих територіях; систематизовано етапи наскрізної простежуваності за принципом «від поля до столу»; розроблено стратегію інтеграції агросектору регіону в ЄС через цифрові платформи ePhyto HUB, TRACES-NT, ГІТС та ЛІМС.

Практична значущість: оптимізація й прискорення експортної сертифікації для територіальних органів Держпродспоживслужби та агровиробників.

Ключові слова: SPS вимоги, гармонізація, експортний потенціал, Держпродспоживслужба, цифровий моніторинг, ePhyto HUB, TRACES-NT.

ABSTRACT

The bachelor qualification work «Harmonization of Sanitary and Phytosanitary Requirements as a Factor in Increasing the Export Potential of the Regional Agricultural Sector (on the materials of the Main Directorate of the State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection in Kherson Oblast)» comprises 74 pages, 18 tables, 1 figure, and 47 references.

The aim of the work is to investigate the theoretical foundations and assess the effectiveness of SPS requirements harmonization for enhancing the agricultural export potential of Kherson Oblast under European integration. The object of the study is state regulation, harmonization of SPS requirements, and agro-export development. The subject of the study is the tools and digital platforms of the Main Directorate of the State Service for Food Safety and Consumer Protection in Kherson Oblast in the context of SPS standards implementation and agricultural competitiveness enhancement. The research employs systemic, structural-functional, comparative, retrospective, economic-statistical, extrapolation, and forecasting methods.

The results of the study synthesize the theoretical and legal foundations of SPS regulation in Ukraine and the EU, justify the transition to proactive state control, and assess the effectiveness of remote monitoring (NDVI, UAVs) in de-occupied territories. Additionally, the work systematizes the stages of end-to-end «field-to-table» traceability and develops a regional agro-sector integration strategy via digital platforms ePhyto HUB, TRACES-NT, HITS, and LIMS. The practical significance lies in optimizing and accelerating export certification procedures for territorial state authorities and agricultural producers.

Keywords: SPS requirements, harmonization, export potential, State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection, digital monitoring, ePhyto HUB, TRACES-NT.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ САНІТАРНИХ І ФІТОСАНІТАРНИХ ВИМОГ	6
1.1. Поняття та сутність гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог.....	6
1.2. Нормативно-правова база України та ЄС щодо санітарних і фітосанітарних вимог.....	11
1.3. Теоретичні аспекти впливу гармонізації SPS-вимог на експортний потенціал.....	15
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖПРОДСПОЖИВСЛУЖБИ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЩОДО ГАРМОНІЗАЦІЇ SPS-ВИМОГ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКСПОРТНУ ГОТОВНІСТЬ РЕГІОНУ	24
2.1. Оцінка ефективності впровадження SPS-стандартів у регіоні.....	24
2.2. Вплив гармонізації SPS-вимог на конкурентоспроможність регіональної аграрної продукції	38
2.3. Використання сучасних інструментів цифрового моніторингу та відстежуваності	46
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3 ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ГАРМОНІЗАЦІЇ САНІТАРНИХ І ФІТОСАНІТАРНИХ ВИМОГ.....	54
3.1. Оптимізація та інноваційні шляхи застосування санітарних і фітосанітарних вимог у регіоні.....	54
3.2. Прогноз та стратегічні напрями розвитку експортного потенціалу регіону.....	60
Висновки до розділу 3.....	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах стратегічного євроінтеграційного курсу України гармонізація національного законодавства у сфері санітарних і фітосанітарних (SPS) заходів із нормами Європейського Союзу є базовою передумовою подолання нетарифних бар'єрів та нарощування експортного потенціалу вітчизняного агросектору. Особливої ваги ці процеси набувають сьогодні, коли інтеграційний процес переходить у фазу фінальних переговорів про повноправне членство нашої держави в ЄС. Зокрема, виконання жорстких вимог Глави 12 «Безпечність харчових продуктів, ветеринарія та фітосанітарія» виступає безальтернативною умовою для забезпечення еквівалентності систем контролю та інтеграції вітчизняних сільськогосподарських виробників до Спільної аграрної політики ЄС, що вимагає глибокої інституційної реформи органів державного нагляду та адаптації бізнес-процесів до вимог єдиного європейського ринку.

Дослідження регіонального аспекту цієї проблематики у часових межах 2024-2026 років потребує обов'язкового врахування глибоких безпекових, інфраструктурних та екологічних обмежень, спричинених руйнівними наслідками повномасштабної збройної агресії. На прикладі Херсонської області, яка традиційно виступала одним із провідних аграрних регіонів України, ми спостерігаємо катастрофічні руйнування логістичних шляхів та унікальних зрошувальних систем, мінування значної частини орних угідь, а також глибокі структурні зрушення в агровиробництві після деокупації територій. У таких екстремальних обставинах оцінювання та відновлення експортних можливостей регіону не може здійснюватися за традиційною довоєнною моделлю. Воно потребує розроблення принципово нових підходів на засадах антикризового управління, превентивного SPS-контролю, оперативного супутникового моніторингу та тотальної діджиталізації процедур нагляду. Це дозволить оптимізувати сертифікаційні процедури та забезпечити високу конкурентоспроможність агропродукції Херсонщини навіть у складних умовах

відновлення господарської системи.

Мета і завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження впливу гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог України з нормами Європейського Союзу на експортний потенціал Херсонської області.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити сутність та роль санітарних і фітосанітарних вимог у міжнародній торгівлі;
- проаналізувати нормативно-правову базу гармонізації СФЗ-вимог України з нормами ЄС;
- оцінити сучасний стан експортного потенціалу Херсонської області;
- визначити вплив впровадження СФЗ-стандартів ЄС на діяльність регіональних виробників;
- виявити основні проблеми та бар'єри у процесі гармонізації;
- обґрунтувати перспективи та напрями підвищення експортного потенціалу регіону.

Об'єктом дослідження є процес гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог України з нормами Європейського Союзу.

Предметом дослідження є економічні відносини та механізми впливу гармонізації СФЗ-вимог на експортний потенціал Херсонської області.

Методи дослідження: аналіз і синтез (для вивчення сутності СФЗ-вимог); індукція, дедукція та причинно-наслідковий метод (для узагальнення теоретичних положень і зв'язків); порівняльний метод (для аналізу законодавства України та ЄС); статистичний і графічний методи (для оцінки та візуалізації експортних показників); системно-структурний підхід (для дослідження впливу гармонізації на регіональний експортний потенціал).

Структура роботи. Відповідно до мети та завдань дослідження кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі досліджено теоретичні засади гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог, розкрито сутність SPS-вимог, їх значення для

міжнародної торгівлі та проаналізовано нормативно-правову базу України й Європейського Союзу у відповідній сфері.

У другому розділі здійснено аналіз діяльності управління Держпродспоживслужби в Херсонській області щодо гармонізації SPS-вимог, оцінено стан їх впровадження та визначено вплив на експортну готовність регіону.

У третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення процесу гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог, визначено перспективи підвищення експортного потенціалу Херсонської області та розроблено рекомендації щодо посилення конкурентоспроможності регіональних виробників.

Характеристика суб'єкта дослідження. Базою дослідження є Головне управління Держпродспоживслужби в Херсонській області, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сферах санітарного та фітосанітарного контролю, безпечності харчових продуктів, ветеринарної медицини та захисту прав споживачів. Управління здійснює контроль за дотриманням вимог чинного законодавства та забезпечує впровадження європейських стандартів у відповідних сферах діяльності.

Огляд джерел, що використані в роботі. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України та Європейського Союзу, міжнародні угоди у сфері санітарних і фітосанітарних заходів, офіційні матеріали Держпродспоживслужби України, статистичні дані державних органів, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, монографії, статті у фахових виданнях, а також інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Проблемам гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог, розвитку зовнішньоекономічної діяльності та підвищення експортного потенціалу присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Їхні дослідження становлять теоретичну основу для аналізу сучасних тенденцій адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу та оцінки впливу цих процесів на розвиток аграрного сектору й міжнародної торгівлі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ САНІТАРНИХ І ФІТОСАНІТАРНИХ ВИМОГ

1.1. Поняття та сутність гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог

Фітосанітарія – це система науково обґрунтованих заходів, спрямованих на запобігання проникненню, закріпленню та поширенню шкідливих для рослин і продукції рослинного походження організмів, а також на мінімізацію негативного впливу таких організмів на навколишнє природне середовище [8]. Вона є складовою частиною державної системи захисту рослин і відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування аграрного сектору.

Фітосанітарна безпека будь-якої держави визначається як рівень захищеності її території від ризиків, що виникають у разі проникнення, поширення та масового розмноження шкідників, хвороб рослин і бур'янів. Такі організми становлять серйозну загрозу для аграрного сектору, оскільки за короткий проміжок часу можуть спричиняти значні економічні збитки. У практиці сільського господарства відомо, що щорічні втрати від діяльності шкідливих організмів можуть перевищувати 30% валових зборів урожаю.

Санітарні та фітосанітарні вимоги є важливим елементом міжнародного регулювання торгівлі, оскільки поєднують функцію захисту життя і здоров'я населення та забезпечення безпечного обігу сільськогосподарської продукції. Їх застосування впливає на доступ товарів до міжнародних ринків і є одним із ключових факторів формування експортного потенціалу держави.

Ефективне забезпечення фітосанітарної безпеки передбачає комплекс заходів, спрямованих на попередження проникнення та поширення регульованих шкідливих організмів на території держави, локалізацію та ліквідацію їх осередків, створення системи управління фітосанітарними ризиками,

запровадження карантинних режимів, а також організацію належного захисту рослин під час вирощування сільськогосподарських культур. У сукупності ці заходи формують основу ефективної державної політики у сфері фітосанітарної безпеки [10].

У міжнародній практиці санітарні та фітосанітарні заходи базуються на принципах наукової обґрунтованості, оцінки ризиків та недискримінаційності. Це означає, що обмеження можуть застосовуватися лише у випадку наявності реальної загрози для здоров'я людей, тварин або рослин.

Особливе значення у сфері гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог має Угода СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (SPS Agreement), яка визначає основні принципи міжнародної торгівлі у цій сфері. Документ передбачає, що держави мають право встановлювати власний рівень захисту здоров'я людей, тварин і рослин, однак такі заходи повинні ґрунтуватися на наукових доказах і не створювати необґрунтованих бар'єрів у міжнародній торгівлі [5].

Санітарні та фітосанітарні заходи є важливим інструментом міжнародної торгівлі, який одночасно забезпечує сприяння обігу товарів між Україною та Європейським Союзом і гарантує захист життя та здоров'я людей, тварин і рослин.

Гармонізація санітарних і фітосанітарних вимог передбачає процес приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних та європейських стандартів. Основною метою такого процесу є створення єдиних підходів до контролю безпечності продукції, спрощення міжнародної торгівлі та забезпечення належного рівня захисту здоров'я населення, тварин і рослин.

Одним із важливих напрямів розвитку системи санітарних та фітосанітарних заходів в Україні є цифровізація процедур контролю та сертифікації. У сучасних умовах значна увага приділяється впровадженню електронних систем обміну інформацією між державними органами, суб'єктами господарювання та міжнародними партнерами. Це дозволяє спростити процедури оформлення фітосанітарних документів, підвищити прозорість

контролю та зменшити ризики фальсифікації сертифікатів. Електронна сертифікація також сприяє прискоренню митних процедур і полегшує доступ української продукції до зовнішніх ринків.

Гармонізація санітарних та фітосанітарних заходів України із законодавством Європейського Союзу є одним із ключових напрямів євроінтеграційної політики держави. У межах виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС здійснюється поступове наближення національного законодавства до європейських норм у сфері безпечності харчових продуктів, ветеринарії та фітосанітарії. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності української продукції та розширенню можливостей її експорту на ринки ЄС [13].

Санітарний або фітосанітарний захід – це будь-який захід, який застосовується для захисту життя або здоров'я людини на території країни чи регіону від ризиків, що виникають у зв'язку з:

- потраплянням, розвитком чи поширенням шкідників, захворювань, шкідливих організмів;
- переносників хвороб, або хвороботворних організмів;
- потраплянням та накопиченням добавок, забруднюючих речовин, токсинів або хвороботворних організмів в харчових продуктах, напоях чи кормах;
- хворобами, які переносяться тваринами, рослинами або продукцією з них, або в результаті потрапляння, розвитку чи поширенням шкідників.

До фітосанітарних заходів належать:

- закони, постанови, правила, вимоги та процедури, в тому числі, вимоги до кінцевого продукту;
- карантинні правила, включаючи вимоги, пов'язані з перевезенням тварин чи рослин;
- процедури тестування, інспекції, сертифікації та ухвалення;
- положення щодо статистичних методів, процедур відбору проб та методів оцінки ризику;
- методи оброблення та виробництва;

– вимоги до упаковки і маркування, безпосередньо спрямовані на забезпечення безпечності харчових продуктів [2].

Важливою особливістю сучасної системи санітарних та фітосанітарних заходів є її превентивний характер. Це означає, що основна увага приділяється не лише ліквідації наслідків поширення небезпечних організмів чи продукції, а насамперед попередженню виникнення ризиків шляхом постійного моніторингу, контролю та оцінки безпечності продукції.

Важливе значення у сфері фітосанітарної безпеки має проведення постійного моніторингу карантинних організмів. Система моніторингу дає можливість своєчасно виявляти нові осередки поширення шкідників і хвороб рослин, оцінювати рівень ризику та оперативно впроваджувати необхідні карантинні заходи. Особливо актуальним це є в умовах змін клімату, які створюють сприятливі умови для поширення нових видів шкідливих організмів на території України.

З огляду на зростання експорту-імпорту насіннєвого матеріалу важливе значення має законодавча база та її міжнародна гармонізація з охороною власності на сорти рослин і вимогами до якості насіннєвого та садивного матеріалу. Адже інтеграція з європейськими структурами виступає одним з визначальних чинників зовнішньої політики України. Тим паче, що розвиток і зміцнення економічних відносин з іншими країнами, у тому числі й у галузі насінництва, та вихід України як рівноправного партнера на міжнародний ринок, потребує постійного підтвердження відповідності стандартам і вимогам міжнародних організацій.

Україна набула права видавати міжнародні сертифікати на партію насіння, які засвідчують посівні та сортові якості насіннєвого матеріалу і отримала можливість помітно розширити географію експорту насіння за рахунок поставок продукції на нові ринки збуту [10].

У сучасних умовах міжнародної торгівлі сертифікація продукції виступає одним із ключових механізмів підтвердження її відповідності встановленим стандартам якості та безпечності. Наявність міжнародно визнаних сертифікатів

дозволяє спростити процедури експорту продукції, зменшити кількість торговельних бар'єрів та підвищити рівень довіри іноземних партнерів до українських виробників.

Важливою складовою є впровадження системи фітосанітарного сертифікування, що підтверджує безпечність продукції для внутрішнього ринку та експорту. Фітосанітарний сертифікат засвідчує відсутність карантинних організмів, шкідників і хвороб рослин відповідно до вимог Закону України «Про карантин рослин» та міжнародних стандартів IPPC. Водночас сортові та посівні якості насіння підтверджуються окремими документами відповідно до Закону України «Про насіння і садивний матеріал». Це забезпечує відповідність продукції міжнародним вимогам та сприяє розширенню експорту української продукції на зовнішні ринки [14].

Важливою складовою системи санітарних та фітосанітарних заходів є міжнародне співробітництво у сфері обміну інформацією та досвідом. Україна бере участь у діяльності міжнародних організацій у сфері карантину та захисту рослин, що сприяє вдосконаленню національного законодавства та впровадженню сучасних підходів до управління фітосанітарними ризиками. Співпраця з міжнародними структурами дозволяє оперативно отримувати інформацію про нові загрози та адаптувати систему контролю відповідно до міжнародних вимог.

Крім економічного значення, система санітарних та фітосанітарних заходів має важливе екологічне значення, оскільки сприяє збереженню біорізноманіття, захисту природних екосистем та запобіганню поширенню інвазивних видів шкідливих організмів. Це особливо актуально в умовах глобалізації та активного міжнародного переміщення продукції рослинного і тваринного походження.

Ефективне функціонування системи санітарного та фітосанітарного контролю сприяє зміцненню продовольчої безпеки держави, забезпеченню стабільності аграрного виробництва та підвищенню довіри міжнародних партнерів до української сільськогосподарської продукції. У сучасних умовах глобалізації саме відповідність міжнародним стандартам є необхідною умовою

успішної участі держави у світовій торгівлі [13].

Сучасна система фітосанітарного контролю також передбачає застосування ризик-орієнтованого підходу, відповідно до якого основна увага приділяється продукції та вантажам з підвищеним рівнем фітосанітарного ризику. Такий підхід дозволяє більш ефективно використовувати ресурси державного контролю та забезпечувати належний рівень захисту території держави від проникнення небезпечних організмів.

Гармонізація санітарних і фітосанітарних вимог є необхідною умовою інтеграції України до міжнародного економічного простору. Вона забезпечує підвищення рівня безпечності продукції, розвиток зовнішньої торгівлі, зміцнення продовольчої безпеки держави та адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів і вимог Європейського Союзу.

1.2. Нормативно-правова база України та ЄС щодо санітарних і фітосанітарних вимог

У межах виконання Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, перелік обов'язкових до адаптації регуляторних актів (Додаток V) постійно динамічно оновлюється. На сьогодні він охоплює понад 232 базових регламентів та директив ЄС, які інтегруються у вітчизняне законодавство через механізми комплексного виконання «Всеохоплюючої стратегії адаптації законодавства у сфері СФЗ. Сфера санітарних та фітосанітарних заходів є однією з найбільших та всеохоплюючих в Угоді про асоціацію, яка має бути наближена до європейських стандартів, що складає 12% всіх зобов'язань України по наближенню актів ЄС.

Додаток V містить перелік з 232 актів у сфері санітарних та фітосанітарних заходів, які охоплюють основні напрями європейського законодавства, зокрема питання безпечності харчових продуктів і кормів, здоров'я та благополуччя тварин, карантину та захисту рослин, державного контролю, маркування

продукції, використання харчових добавок, контролю ГМО та інші сфери санітарного і фітосанітарного регулювання. Для наочності основні напрями гармонізації законодавства України з відповідними нормативно-правовими актами Європейського Союзу наведено у таблиці 1.1 [16].

Таблиця 1.1

Закони України які адаптуються під регламенти ЄС.

Сфера регулювання (згідно з Додатком V)	Базовий Регламент ЄС	Основний Закон України- відповідник
Безпечність харчових продуктів та гігієна	Регламент (ЄС) № 178/2002, Регламент (ЄС) № 852/2004	ЗУ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»
Здоров'я та карантин рослин	Регламент (ЄС) № 2016/2031	ЗУ «Про карантин рослин»
Державний контроль (СФЗ)	Регламент (ЄС) № 2017/625	ЗУ «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми»
Системи якості підприємств	Обов'язковість концепції НАССР	Впровадження системи НАССР на всіх харчових підприємствах України

*Примітка. Складено автором за даними джерела [16].

Виконання Україною зобов'язань щодо адаптації законодавства у сфері СФЗ є важливою передумовою функціонування поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (DCFTA). Гармонізація законодавства сприяє усуненню технічних бар'єрів у торгівлі, підвищенню рівня довіри до української продукції та забезпеченню її конкурентоспроможності на міжнародному ринку [7].

Одним із ключових нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері санітарних та фітосанітарних вимог є Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 178/2002 від 28 січня 2002 року, який встановлює загальні принципи та вимоги харчового законодавства ЄС, створює Європейський орган з безпеки харчових продуктів (EFSA) та визначає процедури забезпечення безпечності харчових продуктів.

Основною метою Регламенту є забезпечення високого рівня захисту життя та здоров'я людей, а також захисту інтересів споживачів. Документ визначає основні принципи функціонування системи контролю безпечності харчових продуктів на всіх етапах виробництва, переробки та реалізації продукції.

Регламент базується на принципі аналізу ризиків, який включає оцінку ризику, управління ризиком та інформування про ризик. Важливим положенням є застосування принципу обережності, відповідно до якого у разі наявності потенційної загрози для здоров'я населення можуть застосовуватися тимчасові обмежувальні заходи навіть за відсутності повної наукової визначеності.

Однією з ключових вимог Регламенту є забезпечення простежуваності харчових продуктів (traceability). Це означає можливість встановлення походження продукції, її руху на всіх етапах виробничого та збутового ланцюга. Такий механізм дозволяє оперативно вилучати небезпечну продукцію з ринку та мінімізувати ризики для споживачів.

Регламент визначає обов'язок операторів ринку забезпечувати безпечність продукції, яку вони виробляють або реалізують. У разі виявлення небезпечних харчових продуктів суб'єкти господарювання повинні негайно повідомити компетентні органи та вжити заходів щодо вилучення продукції з обігу.

Важливу роль у системі санітарного та фітосанітарного регулювання ЄС також відіграють Регламент (ЄС) № 853/2004 щодо гігієни харчових продуктів та Регламент (ЄС) № 2017/625 щодо офіційного контролю харчових продуктів і кормів. Зазначені нормативні акти визначають вимоги до безпечності виробництва, умов зберігання, транспортування продукції та проведення державного контролю у сфері СФЗ [3].

Для України положення цього Регламенту мають важливе значення у процесі гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу. Адаптація української системи санітарних та фітосанітарних заходів до вимог ЄС сприяє підвищенню якості продукції, розвитку експорту та інтеграції України до європейського економічного простору [12].

Державне управління у сфері карантину рослин здійснюється Кабінетом

Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері карантину рослин, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин. До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері карантину рослин належать:

- забезпечення здійснення державної політики у сфері карантину рослин;
- розроблення і здійснення відповідних загальнодержавних програм;
- спрямування та координація діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин;
- укладення міжнародних договорів від імені Уряду України, включаючи договори про визнання еквівалентності певних фітосанітарних заходів;
- запровадження та скасування карантинного режиму;
- встановлення для центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин, переліку платних послуг та їх розміру;
- затвердження переліку об'єктів регулювання, порядку видачі карантинного сертифіката, фітосанітарного сертифіката, фітосанітарного сертифіката на реекспорт та строку їх дії [8].

В Україні реалізацію державної політики у сфері санітарних та фітосанітарних заходів здійснює Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). До її основних функцій належать здійснення державного контролю, проведення фітосанітарного моніторингу, видача сертифікатів та контроль за дотриманням вимог законодавства у сфері карантину рослин і безпечності харчових продуктів [10].

Подальша гармонізація законодавства України з нормами ЄС залишається одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері технічного регулювання та безпечності продукції. Нормативно-правова база України у сфері санітарних та фітосанітарних заходів активно адаптується до вимог Європейського Союзу та міжнародних стандартів. Гармонізація законодавства сприяє підвищенню рівня безпечності продукції, розвитку міжнародної торгівлі, зміцненню експортного потенціалу України та інтеграції держави до

європейського економічного простору.

1.3. Теоретичні аспекти впливу гармонізації SPS-вимог на експортний потенціал

Гармонізація санітарних та фітосанітарних (SPS) вимог — це процес приведення національних норм безпечності харчових продуктів, здоров'я тварин і рослин у відповідність до міжнародних стандартів. Це ключовий елемент Угоди СОТ про застосування санітарних і фітосанітарних заходів, спрямований на усунення технічних бар'єрів у торгівлі [13].

Гармонізація SPS-вимог пов'язана з тим, що в міжнародній торгівлі застосовуються санітарні та фітосанітарні заходи, які регулюють допуск продукції на ринки. Вони включають перевірку безпечності харчових продуктів, контроль за здоров'ям тварин і рослин, а також оцінку ризиків для споживачів. Такі вимоги можуть впливати на умови експорту, оскільки кожна країна має право встановлювати власний рівень захисту. Угода SPS дозволяє членам СОТ встановлювати власні стандарти безпеки харчових продуктів та здоров'я тварин і рослин. Але ці стандарти повинні ґрунтуватися на науці, застосовуватися лише в тій мірі, яка необхідна для захисту життя чи здоров'я людей, тварин або рослин, і не повинні свавільно чи невинновато дискримінувати країни, де переважають ідентичні або подібні умови.

Членам рекомендується використовувати міжнародні стандарти, інструкції та рекомендації, але вони можуть запроваджувати вищі рівні захисту, якщо для цього є наукове обґрунтування або якщо вони ґрунтуються на відповідній оцінці ризиків. Угода SPS дозволяє країнам використовувати різні методи контролю, інспекції та процедури затвердження для перевірки дотримання прийнятих стандартів. Прозорість щодо урядових правил SPS є ключовим положенням для уникнення непотрібних бар'єрів у торгівлі [4].

Міжнародні стандарти часто вищі за національні вимоги багатьох країн, включаючи розвинені країни, але Угода СФС прямо дозволяє урядам вирішити не використовувати міжнародні стандарти. Однак, якщо національна вимога призводить до більшого обмеження торгівлі, країну можуть попросити надати наукове обґрунтування, яке демонструє, що відповідний міжнародний стандарт не призведе до рівня захисту здоров'я, який країна вважає належним.

Через відмінності в кліматі, існуючих шкідників чи хвороб, або умов безпеки харчових продуктів, не завжди доцільно запроваджувати однакові санітарні та фітосанітарні вимоги до харчових продуктів, продуктів тваринного походження чи рослинного походження з різних країн. Тому санітарні та фітосанітарні заходи іноді різняться залежно від країни походження відповідного харчового продукту, продукту тваринного походження чи рослинного походження. Це враховується в Угоді СФС. Уряди також повинні визнавати вільні від хвороб зони, які можуть не відповідати політичним кордонам, та належним чином адаптувати свої вимоги до продуктів з цих зон. Однак угода контролює невинуватену дискримінацію у використанні санітарних та фітосанітарних заходів, як на користь вітчизняних виробників, так і серед іноземних постачальників [6].

Важливим аспектом гармонізації SPS-вимог є забезпечення прозорості міжнародної торгівлі та створення єдиних підходів до оцінки безпечності продукції. Це сприяє зменшенню кількості торговельних суперечок між країнами та полегшує взаємний доступ товарів на зовнішні ринки. Крім того, гармонізація вимог стимулює виробників впроваджувати сучасні системи управління якістю та безпечністю продукції.

У сучасних умовах глобалізації SPS-вимоги відіграють важливу роль у формуванні конкурентоспроможності держави на світовому ринку. Країни, які забезпечують високий рівень відповідності міжнародним санітарним і фітосанітарним стандартам, мають більше можливостей для розширення експорту та зміцнення торговельно-економічних зв'язків з іншими державами.

Гармонізація SPS-вимог має суттєвий вплив на розвиток експортного

потенціалу країни, оскільки дозволяє національним виробникам адаптувати продукцію до міжнародних стандартів якості та безпечності. Виконання вимог міжнародних ринків сприяє зростанню обсягів експорту, підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору та зміцненню позицій держави у світовій торгівлі.

До основних SPS-вимог належать:

- вимоги до безпечності харчових продуктів;
- ветеринарні вимоги щодо здоров'я тварин;
- фітосанітарні вимоги щодо захисту рослин;
- контроль залишків пестицидів, антибіотиків і токсичних речовин;
- дотримання гігієнічних норм під час виробництва, зберігання та транспортування продукції;
- сертифікація та лабораторний контроль продукції;
- карантинні заходи для тварин і рослин;
- вимоги до маркування та простежуваності продукції;
- контроль поширення інфекційних захворювань і шкідників;
- відповідність міжнародним та європейським стандартам якості й безпечності.

Виконання санітарних та фітосанітарних вимог є необхідною умовою доступу продукції на ринки Європейського Союзу та інших розвинених країн. Невідповідність продукції встановленим стандартам може стати причиною запровадження торговельних обмежень, посилення контролю на кордоні або повної заборони імпорту товарів. Європейські стандарти безпечності харчових продуктів базуються на суворому контролі всього ланцюга виробництва, де ключовим є впровадження системи НАССР. Регламенти ЄС, зокрема № 178/2002 та № 853/2004, забезпечують високу якість, простежуваність продукції та безпеку матеріалів, що контактують з їжею.

Система НАССР є одним із найважливіших інструментів забезпечення безпечності харчових продуктів у міжнародній практиці. Її впровадження дозволяє своєчасно виявляти потенційні ризики на всіх етапах виробництва,

переробки та реалізації продукції, що значно підвищує рівень довіри споживачів і міжнародних партнерів до продукції виробника.

Регуляторні рамки програм іноземних країн із забезпечення якості харчових продуктів базуються на Програмі спільних стандартів якості харчових продуктів ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) /ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я). У 1961 році ФАО та ВООЗ було створено Комісію з розробки Кодексу Аліментаріус, кількість членів якої у 1961 році ФАО та ВООЗ було створено Комісію з розробки Кодексу Аліментаріус, яка на сьогодні об'єднує 188 країн-членів та Європейський Союз, забезпечуючи глобальну гармонізацію стандартів безпечності харчових продуктів. Особлива увага у Кодексі приділена попередженню хімічного забруднення їжі, зокрема забруднення залишковими пестицидами.

З метою вирішення багатьох питань, пов'язаних із забезпеченням безпечності харчових продуктів, в ЄС у 2002 році було прийнято Регламент Європейського Парламенту та Ради 178/2002, основними аспектами якого стало створення Європейської агенції безпеки харчової продукції (European Food Safety Authority) та забезпечення більшої прозорості та відслідковування якості продукції (яка виробляється, імпортується в ЄС, або транспортується через його територію) від її виробництва до кінцевого споживача. Європейська агенція безпеки харчової продукції у своїй діяльності охоплює сфери безпеки харчової продукції та кормів, здоров'я тварин, захисту та здоров'я рослин.

Важливим напрямом гармонізації SPS-вимог в Україні є адаптація національного законодавства до норм та принципів Європейського Союзу. Це сприяє не лише забезпеченню високого рівня безпечності продукції, але й створює передумови для поглиблення економічної інтеграції України до європейського ринку. Структура Агенції та її підхід до безпечності харчових продуктів відображає загальний підхід держав ОЕСР до даного питання, який передбачає:

- створення єдиного органу, який займається безпечністю харчових продуктів;
- використання методу аналізу ризиків для розробки регулювання;

– використання концепції «від фермерського господарства до столу» (farm-to-table approach);

– впровадження системи ХАССП (Hazard Analysis and Critical Control Points (НАССР)), як основи законодавчого регулювання наявності мікробних патогенів у харчових продуктах;

– впровадження жорсткіших стандартів безпечності продуктів;

– оновлення існуючого регулювання у відповідь на появу нових ризиків безпечності харчових продуктів;

– вдосконалення функціонування ринку шляхом надання інформації.

Європейський Союз запровадив жорстку обов'язкову систему маркування, що базується на процесі виробництва, а не на продукті, та включає широкий спектр продуктів з небагатьма винятками. В ЄС вимоги щодо маркування стосуються продуктів харчування, кормів, харчових добавок, підсилювачів смаку, продуктів, виготовлених на основі ГМО, а також продуктів харчування, що продають торговельні мережі та ресторани [9].

Гармонізація санітарних та фітосанітарних вимог є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності національної продукції та розвитку експортного потенціалу держави. Дотримання міжнародних стандартів забезпечує можливість виходу на нові зовнішні ринки, сприяє зміцненню міжнародної співпраці та формуванню позитивного іміджу країни як надійного торговельного партнера.

Система санітарних та фітосанітарних заходів охоплює не лише контроль безпечності харчових продуктів, але й регулювання процесів виробництва, транспортування, зберігання та реалізації продукції. SPS-вимоги застосовуються до продукції тваринного і рослинного походження, кормів, харчових добавок, а також матеріалів, що контактують із харчовими продуктами. У міжнародній практиці застосовується принцип простежуваності продукції, який передбачає можливість відстеження походження товару та всіх етапів його виробництва і постачання. Простежуваність продукції забезпечує швидке виявлення джерел можливого забруднення або порушення вимог безпечності харчових продуктів.

Однією з основних складових SPS-системи є проведення оцінки ризиків, яка використовується для визначення потенційної небезпеки для здоров'я людей, тварин і рослин. Оцінка ризиків ґрунтується на наукових дослідженнях, лабораторних випробуваннях та міжнародних рекомендаціях у сфері безпечності харчових продуктів. Санітарні та фітосанітарні заходи включають процедури державного контролю, інспектування виробничих потужностей, лабораторні дослідження, ветеринарний та фітосанітарний нагляд, а також сертифікацію продукції відповідно до міжнародних вимог.

У країнах Європейського Союзу система SPS-контролю базується на принципі «від ферми до столу», який передбачає контроль безпечності продукції на всіх етапах харчового ланцюга – від виробництва сировини до реалізації готової продукції кінцевому споживачу [13].

Гармонізація SPS-вимог також пов'язана з необхідністю врахування нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі. До таких бар'єрів належать різні адміністративні та технічні процедури, які застосовуються при імпорті продукції: перевірки на кордоні, вимоги до сертифікатів безпечності, додаткові лабораторні аналізи та контроль відповідності стандартам країни-імпортера. У практиці міжнародної торгівлі такі вимоги можуть суттєво впливати на швидкість та вартість експорту, навіть якщо продукція формально відповідає базовим вимогам безпечності. Також важливим є те, що країни мають право встановлювати власні рівні захисту, що іноді призводить до різниці у вимогах між ринками [13].

Важливу роль у процесі гармонізації санітарних та фітосанітарних вимог відіграє державна політика та ефективність інституційного середовища. Саме державні органи забезпечують впровадження міжнародних стандартів у національне законодавство, контроль за їх дотриманням, а також координацію між виробниками, експортерами та регуляторними установами. Від рівня інституційної спроможності залежить швидкість адаптації SPS-вимог та ефективність їх практичного застосування в економіці країни.

Таким чином, гармонізація санітарних і фітосанітарних вимог є складним багаторівневим процесом, який охоплює адаптацію законодавства,

впровадження сучасних систем контролю безпечності продукції, проходження процедур сертифікації та забезпечення відповідності міжнародним стандартам. У результаті створюються передумови для усунення нетарифних бар'єрів у торгівлі, спрощення доступу продукції на зовнішні ринки та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників.

Практична реалізація гармонізації санітарних та фітосанітарних вимог проявляється у підвищенні якості національної продукції та її відповідності міжнародним стандартам безпечності. Це дозволяє вітчизняним виробникам більш ефективно інтегруватися у глобальні ланцюги постачання, зменшувати ризики відмови у допуску продукції на зовнішні ринки та підвищувати стабільність експортних поставок.

Логічний взаємозв'язок між процесом гармонізації СФЗ-вимог та формуванням експортного потенціалу регіону. (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Логічно-структурна схема впливу гармонізації СФЗ-вимог на експортний потенціал регіону.

*Примітка. Складено автором за даними джерела [13].

Експортний потенціал у контексті SPS-регулювання визначається як реальна здатність країни забезпечувати виробництво продукції, яка відповідає міжнародним вимогам безпечності та може безперешкодно виходити на зовнішні ринки. На його формування впливають рівень технологічного розвитку підприємств, якість систем контролю продукції, дотримання гігієнічних норм, а також здатність адаптувати виробництво до міжнародних стандартів. У країнах з більш розвиненою системою контролю якості спостерігається вищий рівень доступу продукції до глобальних ринків, оскільки довіра до безпечності такої продукції є вищою [1].

Висновок до розділу 1

Узагальнення теоретико-методологічних засад дослідження дозволяє сформулювати цілісне наукове уявлення про сутність, структуру та роль санітарних і фітосанітарних заходів у сучасній системі міжнародних економічних відносин:

1. Визначено, що санітарні та фітосанітарні (SPS) вимоги виступають одним із найбільш дієвих та поширених інструментів нетарифного регулювання глобальної аграрної торгівлі. Їх функціональне призначення полягає у забезпеченні балансу між економічними інтересами суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та суверенним обов'язком держав щодо гарантування біологічної безпеки, захисту життя і здоров'я людей, тварин та рослин. Застосування SPS-заходів має подвійний характер, оскільки вони покликані не лише контролювати безпечність імпортованих харчових продуктів, а й виступати надійним бар'єром для запобігання транскордонному поширенню небезпечних патогенів, інвазійних видів і карантинних організмів.

2. Доведено, що архітектура сучасної SPS-системи на міжнародному рівні базується на імперативних принципах Угоди СОТ про застосування санітарних і фітосанітарних заходів, зокрема науковій обґрунтованості, прозорості, недискримінаційності та еквівалентності. Це нівелює ризики використання

технічних регламентів як інструментів прихованого протекціонізму та необґрунтованого торговельного захисту. Водночас визнання права кожної держави самостійно встановлювати прийнятний для неї рівень захисту зумовлює об'єктивну необхідність постійної та динамічної гармонізації національного законодавства країн-експортерів із міжнародними стандартами (Кодексу Аліментаріус, WOAH, МЗКЗР).

3. Обґрунтовано ключову роль ризик-орієнтованого підходу як методологічного базису для побудови ефективних систем державного контролю. Проведення науково доведеної оцінки фітосанітарних та ветеринарних ризиків на всіх етапах виробництва й логістики дозволяє оптимізувати адміністративний ресурс компетентних органів, змістити акцент із репресивного інспектування на превентивний нагляд і суттєво прискорити процедури сертифікації експортних партій вантажів.

4. Встановлено, що фундаментальним орієнтиром розвитку сучасних систем контролю безпечності харчових продуктів є концепція наскрізної простежуваності за принципом «від ферми до столу» (farm-to-fork) у поєднанні з обов'язковим впровадженням на підприємствах превентивної моделі управління ризиками HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point). У межах жорсткої європейської моделі SPS-регулювання впровадження принципів HACCP та забезпечення детального цифрового обліку походження сировини виступає не просто добровільним вибором виробника, а безальтернативною юридичною передумовою доступу продукції на внутрішній ринок Європейського Союзу.

5. Системна адаптація національного законодавства до SPS-стандартів ЄС є стратегічним пріоритетом України, оскільки невідповідність вітчизняної продукції європейським регламентам веде до заборон імпорту та посилення контролю. Виконання вимог Глави 12 Угоди про асоціацію є ключовим містком для повноцінної інтеграції українського агропромислового комплексу у глобальні високомаржинальні ланцюги доданої вартості.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖПРОДСПОЖИВСЛУЖБИ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ЩОДО ГАРМОНІЗАЦІЇ SPS-ВИМОГ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКСПОРТНУ
ГОТОВНІСТЬ РЕГІОНУ

2.1. Оцінка ефективності впровадження SPS-стандартів у регіоні

Діяльність Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області у сфері впровадження SPS-стандартів охоплює широкий комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпечності харчових продуктів, ветеринарного контролю, санітарно-епідемічного благополуччя населення та захисту споживачів. У сучасних умовах ці заходи набувають особливого значення, оскільки поєднують функції державного нагляду, профілактики порушень та впровадження міжнародних підходів до контролю якості продукції.

Оцінка ефективності впровадження SPS-стандартів у регіоні базується на аналізі практичних результатів контрольної діяльності, моніторингових заходів, ветеринарного та санітарного нагляду, а також інформаційно-роз'яснювальної роботи. Саме сукупність цих напрямів дозволяє комплексно оцінити рівень реалізації SPS-системи на регіональному рівні.

У 2025 році державними ветеринарними інспекторами Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області було проведено 20 позапланових заходів державного нагляду (контролю), з яких 9 стосувалися сфери безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, а 11 – сфери ветеринарної медицини [16].

Для більш наочного відображення результатів позапланового державного контролю в умовах воєнного стану доцільно узагальнити отримані показники за основними напрямками SPS-контролю (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники позапланового державного контролю Головного управління
Держпродспоживслужби в Херсонській області за 2025 рік*

Сфера контролю (SPS-напрямок)	Кількість проведених заходів	Виявлені порушення / Видані приписи (од.)	Сума накладених штрафних санкцій (грн)	Правова підстава проведення (в умовах воєнного стану)
Безпечність та якість харчових продуктів	9	4	3120	Заява суб'єкта / Загроза здоров'ю (Постанова КМУ №303)
Ветеринарна медицина	11	6	3850	Повідомлення про невідповідність / Загроза епізоотії
Усього	20	10	6970	

*Примітка. Складено автором за даними джерела [16].

Дані таблиці 2.1 свідчать, що контрольна діяльність охоплювала як сферу безпечності харчових продуктів, так і ветеринарну медицину. Незважаючи на законодавчі обмеження щодо проведення перевірок під час воєнного стану, державний нагляд забезпечував виявлення порушень та застосування заходів реагування, що підтверджує ефективність функціонування SPS-системи в регіоні.

Водночас зазначені показники необхідно розглядати з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану. В Україні продовжують діяти обмеження на проведення планових і позапланових заходів державного нагляду (контролю), встановлені постановою Кабінету Міністрів України № 303. У зв'язку з цим позапланові перевірки можуть здійснюватися лише у виняткових випадках, зокрема за наявності загрози життю та здоров'ю людей, за погодженням уповноважених органів або за заявою самого суб'єкта господарювання. Тому проведення 20 контрольних заходів протягом року не свідчить про низьку інтенсивність роботи управління, а є наслідком чинних законодавчих обмежень у сфері державного контролю. Розподіл контрольних заходів між двома ключовими напрямками свідчить про збереження функціонування системи SPS-контролю навіть в умовах воєнного стану, оскільки

контроль охоплює як харчову безпеку, так і ветеринарну складову. Такий підхід дозволяє комплексно оцінювати ризики, пов'язані з обігом продукції тваринного походження та безпечністю харчових продуктів.

Підставами для проведення позапланових заходів були повідомлення про виявлені невідповідності, звернення громадян, заяви суб'єктів господарювання та контроль виконання раніше виданих приписів у межах випадків, дозволених чинним законодавством. Це свідчить про застосування ризик-орієнтованого підходу до державного контролю та концентрацію на найбільш значущих ризиках для здоров'я населення.

За результатами перевірок було видано 10 приписів, а загальна сума штрафів склала 6970 грн [16]. Наявність адміністративних заходів реагування демонструє практичну ефективність системи контролю, оскільки дозволяє не лише виявляти, а й усувати порушення, що безпосередньо впливає на рівень безпечності продукції в регіоні. Водночас, окрім заходів адміністративного реагування та внутрішнього нагляду, ключовим індикатором ефективності системи контролю на етапі виходу на зовнішні ринки є результати сертифікації експортних вантажів. Динаміку видачі сертифікатів здоров'я на продукцію нетваринного походження при експорті з України в період 2024–2025 років представлено в таблиці 2.2.

Аналіз наведених даних свідчить про стійку позитивну динаміку за всіма ключовими показниками експортної діяльності. Зокрема, загальна кількість виданих сертифікатів здоров'я у 2025 році становила 4492 одиниці, що на 512 одиниць більше порівняно з 2024 роком. Темп росту цього показника склав 112,9%, що підтверджує поступове відновлення та активізацію експортного потенціалу суб'єктів господарювання, попри безпекові та логістичні виклики.

У географічній структурі експортних поставок пріоритетним вектором для вітчизняних виробників залишається європейський ринок. Так, кількість сертифікатів, оформлених для експорту до країн Європейського Союзу, зросла з 2510 одиниць у 2024 році до 2860 одиниць у 2025 році. Абсолютне прирощення становило +350 одиниць, а темп росту досяг 113,9%. Показовим є те, що питома

вага європейського напряму в загальній структурі виданих сертифікатів є домінуючою і зросла з 63,1% у 2024 році до 63,7% у 2025 році. Це безпосередньо вказує на успішність процесів практичної гармонізації вітчизняних санітарних процедур із суворими вимогами та стандартами ЄС.

Таблиця 2.2

Динаміка видачі сертифікатів здоров'я на продукцію нетваринного походження при експорті з України в період 2024-2025 роки*

Показник операційної діяльності	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, (+/-)	Темп росту (%)
Кількість виданих сертифікатів здоров'я (Health Certificates), всього (од.)	3980	4492	+512	112,9
- у т.ч. на країни ЄС	2510	2860	+350	113,9
- у т.ч. на інші країни світу (Азія, Близький Схід)	1470	1632	+162	111,0
Кількість відмов у видачі сертифікатів (через невідповідність вимогам країн призначення, од.)	42	29	-13	69,0

*Примітка. Складено автором за даними джерела [16].

Паралельно спостерігається збалансоване розширення присутності на ринках інших країн світу (переважно регіонів Азії та Близького Сходу). Кількість сертифікатів, виданих у цьому напрямі, збільшилася на 162 одиниці (з 1470 од. до 1632 од.), продемонструвавши темп росту на рівні 111,0%.

Якісним індикатором підвищення технологічної дисципліни виробників та зростання ефективності превентивного контролю є суттєве покращення показника відмов у видачі сертифікатів через невідповідність вимогам країн призначення. У 2025 році кількість таких відмов скоротилася до 29 випадків проти 42 одиниць у 2024 році. Абсолютне зменшення склало 13 одиниць, а темп росту (зниження) становив 69,0%.

Ці зміни свідчать про два важливі аспекти: по-перше, рівень

поінформованості та адаптації українських експортерів до нормативних вимог країн-імпортерів суттєво підвищився, що мінімізує ризики формування неліквідних партій вантажів; по-друге, ризик-орієнтований підхід та впровадження попереднього моніторингу з боку компетентних органів дозволяють виявляти потенційні невідповідності ще на досертифікаційних етапах.

Таким чином, узагальнені результати операційної діяльності свідчать, що розбудова системи санітарного контролю та адаптація до міжнародних вимог створюють надійне підґрунтя для нарощування обсягів зовнішньої торгівлі та зміцнення довіри до української продукції з боку іноземних контрагентів.

Слід підкреслити, що досягнення таких позитивних результатів у сфері міжнародної торгівлі відбувалося паралельно із виконанням надскладних завдань щодо стабілізації внутрішньої безпекової ситуації в регіоні. Так, в умовах воєнного стану Держпродспоживслужба Херсонської області здійснювала системну діяльність, спрямовану на забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, зокрема через контроль об'єктів інфраструктури та моніторинг стану довкілля.

У 2025 році було проведено 1944 моніторингових заходів, які охоплювали аналіз якості питної води, контроль аварійних ситуацій на мережах водопостачання та оцінку результатів лабораторних досліджень. Такий масштаб моніторингу свідчить про високий рівень залучення контрольних механізмів до забезпечення базових санітарних умов населення [17].

Було обстежено 14 комунальних підприємств та 65 артезіанських свердловин, що дозволяє оцінити технічний стан систем водопостачання та своєчасно виявляти потенційні ризики для здоров'я населення. Водночас зазначені заходи здійснювалися виключно на підконтрольній Україні території Херсонської області та в межах безпекових обмежень, визначених органами державної влади й військовою адміністрацією в умовах воєнного стану. За результатами перевірок були надані рекомендації органам місцевої влади та підприємствам щодо усунення порушень [17].

Санітарний моніторинг виступає не лише як контрольний інструмент, але

й як превентивний механізм у системі SPS, спрямований на запобігання виникненню санітарних ризиків. Особливого значення санітарний моніторинг набуває в умовах воєнного стану, коли функціонування об'єктів водопостачання та комунальної інфраструктури може зазнавати додаткових ризиків. Своєчасне виявлення відхилень від санітарних норм дозволяє запобігати виникненню спалахів інфекційних захворювань та забезпечувати належний рівень громадського здоров'я.

Важливим напрямом реалізації SPS-стандартів у Херсонській області є забезпечення безпечності харчових продуктів, організації харчування та санітарних умов у закладах освіти, оскільки дана сфера безпосередньо пов'язана зі здоров'ям найбільш вразливої категорії населення – дітей.

У 2025 році було проведено 18 комісійних обстежень закладів освіти, а також 12 моніторингових відвідувань навчальних закладів, які функціонують у змішаному форматі навчання [17]. Такі заходи були спрямовані на оцінку дотримання санітарних вимог, умов перебування дітей, організації харчування та загальної безпечності освітнього середовища. При цьому контрольні заходи проводилися лише на територіях, де безпекова ситуація дозволяла роботу відповідних комісій та спеціалістів. Результати перевірок показали, що частина виявлених недоліків була усунута закладами освіти після надання відповідних рекомендацій. Це свідчить про ефективність контрольної функції SPS-системи, оскільки вона не лише фіксує порушення, але й забезпечує їх практичне усунення.

Окрему увагу приділено аналізу харчових раціонів та сезонних меню. Частина запропонованих меню не була погоджена через невідповідність вимогам чинного законодавства, зокрема постанові Кабінету Міністрів України № 305. Це демонструє, що система контролю охоплює не лише інфраструктурні умови, але й якість харчування, що є ключовим елементом SPS-підходу. Діяльність у сфері освіти свідчить про практичну реалізацію SPS-стандартів на рівні повсякденного життя населення та спрямована на мінімізацію ризиків для здоров'я дітей.

Важливість контролю закладів освіти зумовлена тим, що саме дитяче харчування належить до категорії підвищеного ризику з точки зору безпечності

харчових продуктів. Тому контроль за дотриманням санітарних вимог, умов зберігання продуктів та збалансованістю раціонів є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів державного нагляду.

Обсяги санітарно-епідеміологічного та інфраструктурного моніторингу об'єктів критичної інфраструктури в Херсонській області доцільно узагальнити у вигляді таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Обсяги санітарно-епідеміологічного та інфраструктурного моніторингу в регіоні*

Об'єкт моніторингового нагляду	Кількість заходів / обстежень (од.)	Ключові показники безпечності, що контролювалися	Характер вжитих заходів за результатами відхилень
Комунальні мережі та водопостачання	1944 (всього за рік)	Якість питної води, ліквідація аварійних ситуацій	Лабораторний аналіз, рекомендації органам місцевої влади
Артезіанські свердловини	65	Техніко-санітарний стан джерел, хімічний склад води	Приписи щодо усунення порушень
Комунальні підприємства водосектору	14	Санітарно-захисні зони, знезараження	Технічні рекомендації
Заклади освіти (комісійні обстеження)	18	Умови перебування дітей, організація харчування	Усунення недоліків адміністрацією
Заклади освіти (моніторингові візити)	12	Безпечність змішаного формату навчання, СФЗ-вимоги	Оцінка ризиків, недопущення спалахів інфекцій

*Примітка. Складено автором за даними джерела [19].

Наведені статистичні дані в таблиці 2.3. свідчать, що найбільший обсяг моніторингового нагляду припав на сферу водозабезпечення регіону, яка перебуває під постійним ризиком через безпекові виклики. Протягом звітного періоду фахівцями було здійснено 1944 обстеження комунальних мереж і водопроводів, а також проведено техніко-санітарний контроль 65 артезіанських

свердловин та 14 комунальних підприємств водосектору. Ключовим вектором цього нагляду був лабораторний аналіз хімічного та бактеріологічного складу питної води, знезараження систем та оперативна ліквідація аварійних ситуацій. За виявленими відхиленнями оперативно надавалися приписи та технічні рекомендації для органів місцевої влади та адміністрацій підприємств, що дозволило запобігти спалахам інфекційних захворювань.

Окремим важливим напрямом роботи став моніторинг безпеки освітнього середовища. У межах підготовки та функціонування закладів освіти в умовах змішаного формату навчання було проведено 18 комісійних обстежень та 12 комплексних моніторингових візитів. Основна увага приділялася оцінці ризиків, перевірці умов перебування дітей та організації безпечного харчування. Вжиті за результатами перевірок адміністративні заходи забезпечили усунення виявлених недоліків безпосередньо керівництвом закладів.

Таким чином, результати інфраструктурного моніторингу підтверджують ризик-орієнтований та превентивний характер діяльності служби, спрямований на утримання контролю за санітарно-епідеміологічною стабільністю у постраждалому регіоні.

Водночас для визначення стійких тенденцій та оцінки ефективності впроваджуваних заходів безпеки виникає необхідність дослідження цих показників у тривалій ретроспективі. Крім того, комплексне забезпечення біологічної безпеки регіону вимагає врахування не лише інфраструктурних, а й ветеринарних чинників. Порівняльний аналіз динаміки об'єктів санітарно-епідеміологічного та епізоотичного моніторингу в регіоні за 2023–2025 роки наведено в таблиці 2.4.

Ретроспективний аналіз контрольно-моніторингових заходів за трирічний період (2023–2025 роки) демонструє послідовне нарощування інтенсивності державного нагляду за всіма векторами діяльності Держпродспоживслужби в регіоні (табл. 2.4). Загальна кількість базових моніторингових заходів у сфері контролю якості води та довкілля зростає з 1150 одиниць у 2023 році до 1944 у 2025 році (темп росту – 169,0%). У межах цього напрямку найактивніше

збільшувалися обсяги перевірок критичної інфраструктури: кількість обстежених комунальних підприємств зросла у 2,3 раза (+8 од.), а артезіанських свердловин – удвічі (з 32 до 65 од.). Це зумовлено необхідністю превентивного контролю гідротехнічних та екологічних ризиків у постраждалому регіоні.

Таблиця 2.4

Аналіз динаміки об'єктів санітарно-епідеміологічного та епізоотичного моніторингу в регіоні за 2023–2025 роки*

Об'єкт моніторингу / інспектування	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, 2025 до 2023 (+/-)	Темп росту, 2025 до 2023 (%)
1. Моніторингові заходи (вода, довкілля), всього	1150	1620	1944	+794	169,0
- обстежені комунальні підприємства	6	10	14	+8	233,3
- перевірені артезіанські свердловини	32	48	65	+33	203,1
2. Комісійні обстеження закладів освіти (од.)	5	11	18	+13	360,0
3. Моніторингові відвідування шкіл (змішана форма)	2	7	12	+10	600,0
4. Обстеження місць стихійної торгівлі (м'ясо, риба)	68	105	141	+73	207,4
5. Відпрацювання на блокпостах (контроль транзиту)	12	24	35	+23	291,7

*Примітка. Складено та розраховано автором за даними джерела [16, 19].

Найвищі відносні темпи зростання зафіксовано у секторі контролю освітнього середовища. Кількість комісійних обстежень закладів освіти збільшилася на 13 одиниць (темп росту – 360,0%), а моніторингових візитів до шкіл зі змішаною формою навчання зросла у 6 разів (з 2 до 12 од.). Даний тренд безпосередньо відображає процес відновлення соціальної інфраструктури деокупованих територій та її адаптацію до безпекових вимог.

У площині ветеринарно-санітарного та епізоотичного контролю також відбулося суттєве посилення нагляду: обсяги обстежень місць стихійної торгівлі м'ясом та рибою зросли більше ніж удвічі – з 68 до 141 одиниці (темп росту – 207,4%), що мінімізувало ризики обігу небезпечної харчової продукції, інтенсивність відпрацювання на блоктах для контролю транзиту тварин і сировини збільшилася майже втричі – з 12 до 35 одиниць (темп росту – 291,7%), забезпечивши надійний епізоотичний бар'єр на межах деокупованих територій.

Таким чином, розраховані показники динаміки доводять, що регіональна система санітарного та епізоотичного моніторингу продемонструвала високу мобільність. Комплексне збільшення кількості перевірок дозволило стабілізувати біологічну та продовольчу безпеку в кризових умовах.

Разом з тим, стійкість цієї системи забезпечується не лише оперативним реагуванням на наявні загрози, а й розбудовою ефективних механізмів випереджального впливу, де ключова роль належить комунікації з суб'єктами ринку та автоматизації процесів. З метою комплексного оцінювання результатів діяльності Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області та виявлення динаміки розвитку контрольних і превентивних заходів, доцільно проаналізувати відповідні показники за трирічний період (табл. 2.5).

Аналіз даних таблиці 2.5 свідчать про стійку тенденцію до інтенсифікації контрольно-наглядових функцій Головного управління Держпродспоживслужби на тлі паралельного розширення превентивної роботи. Провідним індикатором активізації наглядової діяльності є стрімке зростання кількості позапланових перевірок, загальна чисельність яких збільшилася з 8 одиниць у 2023 році до 20 одиниць у 2025 році, що становить темп росту 250,0%. Ця динаміка є збалансованою за обома профільними секторами: у сфері безпечності харчових продуктів обсяги інспектувань зросли утричі – з 3 до 9 заходів (темп росту 300,0%), а у ветеринарній медицині інтенсивність перевірок збільшилася з 5 до 11 одиниць, демонструючи темп росту 220,0%.

Збільшення щільності контролю зумовило пропорційне зростання обсягів застосування заходів адміністративного та правового реагування. Кількість

виданих приписів про усунення виявлених порушень зроста з 4 до 10 одиниць (темп росту 250,0%), а фінансовий ефект продемонстрував аналогічний тренд – загальна сума накладених штрафних санкцій збільшилася у 2,5 рази, піднявшись із 2720 грн у 2023 році до 6970 грн у 2025 році (темп росту 256,3%).

Таблиця 2.5

Динаміка контрольно-превентивної діяльності Головного управління
Держпродспоживслужби в Херсонській області за 2023–2025 роки*

Показник (напрямок діяльності)	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, 2025 до 2023 (+/-)	Темп росту, 2025 до 2023 (%)
1. Позапланові перевірки, всього (од.)	8	14	20	+12	250,0
- у сфері безпечності харчових продуктів	3	6	9	+6	300,0
- у сфері ветеринарної медицини	5	8	11	+6	220,0
2. Видані приписи про усунення порушень (од.)	4	7	10	+6	250,0
3. Сума накладених штрафів (грн)	2720	4800	6970	+4250	256,3
4. Оприлюднені інформ. матеріали (од.)	45	72	90	+45	200,0
5. Надані роз'яснення громадянам (од.)	610	950	1281	+671	210,0

*Примітка. Розраховано та складено автором на основі [16, 19].

Стратегічний фокус Головного управління на заходи з попередження правопорушень підтверджується розширенням інформаційного охоплення регіону. Протягом досліджуваного періоду зафіксовано рівно подвоєння кількості оприлюднених інформаційно-роз'яснювальних матеріалів у медійному просторі – з 45 до 90 одиниць (темп росту 200,0%). Водночас обсяг безпосередньо наданих роз'яснень громадянам та суб'єктам господарювання збільшився з 610 до 1281 одиниці, досягнувши темпу росту 210,0%.

Таким чином, розраховані показники динаміки доводять, що регіональна

система моніторингу трансформувалася у мобільну ризик-орієнтовану модель, яка ефективно поєднує суворі заходи правового реагування з активною консультаційною підтримкою суб'єктів господарювання.

У цьому контексті інформаційна діяльність виступає як випереджальний інструмент SPS-системи, спрямований на зниження ризиків у сфері безпечності харчових продуктів та санітарного благополуччя населення. Для оцінки структури, спрямованості та результативності таких заходів систематизуємо матрицю превентивних рішень та цифровізації системи SPS-контролю у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Матриця превентивних заходів та цифровізації системи СФЗ Головного управління Держпродспоживслужби *

Напрямок діяльності	Кількісний вимір (2025 рік)	Спрямованість на мінімізацію ризиків	Вплив на формування експортної готовності регіону
Обстеження місць стихійної торгівлі	141 обстеження	Локалізація обігу неперевіраних гідробіонтів і м'яса	Очищення внутрішнього ринку від несертифікованої небезпечної сировини
Чергування на блокпостах	35 відпрацювань	Блокування транзиту тварин без супровідних ветеринарних документів	Запобігання транскордонному поширенню інфекцій (дотримання вимог WOHAN)
Публікація роз'яснювальних матеріалів	90 одиниць	Підвищення культури харчової безпеки операторів ринку	Легалізація дрібних виробників агропродукції
Адресна профілактика (бесіди, пам'ятки)	Понад 700 бесід / 1586 пам'яток	Зниження попиту на небезпечну продукцію тваринного походження	Зменшення загального епізоотичного навантаження на регіон
Впровадження цифрового «Молочного модуля»	Робочі зустрічі з бізнесом	Автоматизація та прозорість лабораторного обліку сирого молока	Забезпечення простежуваності («від ферми до столу») відповідно до Регламентів ЄС №178/2002 та №2017/625, що є першою вимогою для отримання експортного єврономера

*Примітка. Складено автором за даними джерела [20, 21, 22].

Матриця дій Головного управління Держпродспоживслужби відображає комплексний перехід від фіксації порушень до проактивної превенції та діджиталізації (табл. 2.6): заходи прямого контролю (141 обстеження ринків та 35 відпрацювань на блокпостах) блокують обіг несертифікованої сировини, гарантуючи виконання вимог WOAH для відкриття експортних коридорів; профілактична робота (90 публікацій, понад 700 бесід, 1586 пам'яток) мінімізує ризики через підвищення культури харчової безпеки та легалізацію дрібних виробників агропродукції; цифрова трансформація (впровадження «Молочного модуля») автоматизує лабораторний облік сирого молока. Це забезпечує наскрізну простежуваність «від ферми до столу» відповідно до Регламентів ЄС № 178/2002 і № 2017/625, що є базовою вимогою для отримання експортного єврономера.

Таким чином, поєднання превентивного нагляду та діджиталізації процедур виступає ефективним інституційним інструментом інтеграції вітчизняного агровиробництва у європейський економічний простір.

Важливим елементом впровадження SPS-стандартів є система НАССР, яка забезпечує контроль небезпечних факторів на всіх етапах виробництва, зберігання, транспортування та реалізації харчових продуктів. У Херсонській області у 2025 році здійснювалися інспектування операторів ринку харчових продуктів, зокрема постачальників до закладів освіти. Під час таких перевірок контролювалися вимоги системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР), санітарно-гігієнічні умови, стан транспортних засобів, дотримання температурних режимів, а також наявність належного маркування та супровідної документації [20]. Окрему увагу приділено відповідальності операторів ринку за якість і безпечність продукції, що є ключовим принципом сучасної SPS-системи, де контроль здійснюється не лише державою, але й самим виробником.

Крім того, проводилися тематичні заходи, зокрема семінари щодо безпечності молочної продукції. У межах цих заходів розглядалися вимоги до утримання тварин, процесів доїння, зберігання та транспортування молока, а також контроль якості на етапі приймання сировини на переробних підприємствах. Окремо акцентувалася увага на впровадженні принципів НАССР

у виробничий процес [21]. Результати таких заходів свідчать про поступову гармонізацію національної системи контролю харчових продуктів із європейськими підходами SPS, що сприяє підвищенню рівня безпеки продукції та довіри споживачів.

Одним із ключових напрямів розвитку SPS-системи у Херсонській області є налагодження ефективної взаємодії між контролюючими органами та суб'єктами господарювання. Такий підхід дозволяє поєднувати функції контролю та консультаційної підтримки бізнесу. У 2025 році проведено робочі зустрічі з підприємствами молочної галузі, під час яких обговорювалися питання забезпечення безпеки харчових продуктів на всіх етапах виробництва, організації внутрішнього лабораторного контролю якості молока, дотримання гігієнічних вимог та впровадження простежуваності продукції [21, 22].

Окрему увагу було приділено впровадженню сучасних цифрових рішень у сфері державного контролю. Одним із таких інструментів є система «Молочний модуль», яка забезпечує обробку, аналіз та облік результатів лабораторних досліджень молочної сировини, що сприяє підвищенню прозорості та ефективності контролю її якості. Водночас використання «Молочного модуля» слід розглядати як складову ширшого процесу цифровізації державного контролю та гармонізації національної SPS-системи з вимогами Європейського Союзу. У 2025-2026 роках Держпродспоживслужба продовжує інтеграцію спеціалізованих інформаційних модулів до єдиної Головної інформаційно-телекомунікаційної системи (ГІТС), що забезпечує централізований облік, обмін та аналіз даних у сфері санітарних і фітосанітарних заходів.

Подальший розвиток цифрової інфраструктури також пов'язаний із забезпеченням сумісності національних інформаційних ресурсів з європейськими системами простежуваності та контролю, зокрема TRACES\NT. Впровадження цифрових інструментів у систему SPS-контролю є важливим етапом її модернізації. Це дозволяє забезпечити оперативний обмін інформацією між територіальними органами Держпродспоживслужби, лабораторними установами та суб'єктами господарювання. Крім того, використання

електронних систем мінімізує адміністративне навантаження на бізнес, підвищує точність моніторингу та покращує якість прийняття управлінських рішень.

У підсумку, синергія активної співпраці з бізнесом, посилення превентивного нагляду та цифровізації контрольних процесів за стандартами ЄС створює надійний фундамент для забезпечення високої якості та конкурентоспроможності вітчизняної агропродукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна дійти висновку, що регіональна система державного санітарно-епідеміологічного та епізоотичного нагляду в досліджуваному періоді продемонструвала високу адаптивність до екстремальних умов воєнного стану. Стрімке кількісне нарощування моніторингових і контрольних заходів супроводжувалося глибокою якісною трансформацією – зміщенням вектору діяльності Головного управління від репресивної фіксації правопорушень до випереджальної профілактики, конструктивного діалогу з бізнесом та системної діджиталізації процедур контролю. Сформована ризик-орієнтована модель не лише дозволила утримати стабільну біологічну, екологічну та продовольчу безпеку в постраждалому регіоні, а й заклала надійний інституційний фундамент для гармонізації національних SPS-механізмів із жорсткими регламентами Європейського Союзу, безпосередньо підвищуючи експортну готовність та конкурентоспроможність вітчизняного агровиробництва на міжнародному ринку.

2.2. Вплив гармонізації SPS-вимог на конкурентоспроможність регіональної аграрної продукції

Гармонізація санітарних та фітосанітарних (SPS) вимог є ключовим елементом формування конкурентоспроможності аграрної продукції Херсонської області в умовах глобалізації аграрних ринків. У сучасній

міжнародній торгівлі агропродукція оцінюється не лише за ціновими характеристиками або обсягами виробництва, але й за рівнем відповідності міжнародним стандартам безпечності, наявністю системи контролю походження, простежуваністю продукції та офіційним підтвердженням фітосанітарного статусу. Саме SPS-вимоги виступають базовим механізмом регулювання доступу продукції на зовнішні ринки та формують її конкурентні позиції [23].

У глобальному економічному середовищі SPS-стандарти виконують функцію нетарифних бар'єрів, які одночасно захищають внутрішні ринки країн-імпортерів і стимулюють виробників до підвищення якості продукції. Для аграрного сектору України це означає необхідність постійної адаптації виробничих процесів до міжнародних вимог, що включає контроль фітосанітарного стану, впровадження систем моніторингу та дотримання протоколів безпечності. Впровадження SPS-стандартів розглядається як інструмент підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору та зміцнення довіри з боку міжнародних партнерів.

SPS-система є елементом інституційної інтеграції України у світову торговельну систему. Виконання міжнародних фітосанітарних вимог є обов'язковою умовою участі в глобальних ланцюгах постачання, особливо у сфері експорту зернових, олійних культур та продукції рослинного походження. Це безпосередньо впливає на конкурентоспроможність регіональних виробників, оскільки визначає їх здатність виходити на преміальні ринки збуту.

У цьому контексті стратегічну роль відіграє Головне управління Держпродспоживслужби в Херсонській області, яке забезпечує реалізацію державної політики у сфері фітосанітарної безпеки. Діяльність установи охоплює весь цикл контролю: моніторинг посівів, відбір зразків, лабораторні дослідження, встановлення фітосанітарного стану територій та оформлення документів для експорту. Особливо важливою є участь фахівців у процедурах фітосанітарного супроводу експорту продукції до Китайської Народної Республіки. Водночас у 2025–2026 роках реалізація повного комплексу вимог

окремих експортних протоколів, зокрема щодо щорічного польового моніторингу на великих площах, здійснюється з урахуванням безпекової ситуації в регіоні, пов'язаної із мінною небезпекою та обстрілами. Тому відповідні заходи проводяться виключно на доступних та безпечних ділянках підконтрольної території Херсонської області або заміщуються лабораторними та документарними процедурами контролю [23, 25].

Важливою складовою SPS-системи є механізм встановлення статусу виробничих ділянок, вільних від регульованих шкідливих організмів. Відповідно до Порядку, затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 451 від 04.03.2021 року, здійснюється офіційне підтвердження такого статусу [24]. Координацію цієї державної політики на сучасному етапі здійснює Міністерство аграрної політики та продовольства України у взаємодії з Держпродспоживслужбою. У Херсонській області цей механізм має особливе значення, оскільки регіон традиційно спеціалізується на виробництві зернових культур. Обстеження посівів озимого ячменю демонструє системність контролю та орієнтацію на міжнародні вимоги [25].

Динаміку інституційної спроможності регіону у сфері реєстрації та фітосанітарного контролю наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Аналіз фітосанітарної реєстрації та інспектування виробничих ділянок у
Херсонській області в період 2023-2025 років*

Показник інституційної готовності регіону	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, 2025 до 2023 (+/-)	Темп росту, 2025 до 2023 (%)
1	2	3	4	5	6
Кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання (всього за базою Головного управління, од.)	3910	4905	5120	+1210	131,0

1	2	3	4	5	6
Подані заяви на встановлення статусу вільних ділянок (од.)	8	15	22	+14	275,0
Офіційно підтверджені вільні ділянки (озимий ячмінь та ін.) (од.)	3	6	11	+8	366,7
Площа обстежених посівів під експортні протоколи (га)	350	1000	1450	+1100	414,3

*Примітка. Складено автором за даними Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області (офіційні звіти за 2023–2025 роки).

Дані таблиці 2.7 наочно відображають специфіку адаптації регіону в умовах воєнного стану. Стрімкий темп росту площі обстежених посівів (414,3%, або +1100 га) та збільшення кількості підтверджених вільних ділянок у 3,6 раза (з 3 до 11 одиниць) свідчать про те, що навіть за обмежених безпекових умов деокуповані агрогосподарства Херсонщини намагаються капіталізувати свої землі через отримання офіційного фітосанітарного статусу за Наказом № 451.

На регіональному рівні реалізація SPS-механізмів здійснювалася переважно на деокупованих та підконтрольних Україні територіях області, де проводилися реєстраційні процедури, фітосанітарний контроль та супровід суб'єктів господарювання, які відновлювали свою діяльність після деокупації [35]. Загальне зростання кількості зареєстрованих у базі суб'єктів до 5120 одиниць у 2025 році свідчить про поступову професіоналізацію аграрного сектору, оскільки виробники змушені адаптуватися до вимог міжнародної торгівлі та впроваджувати системи контролю якості.

Для розуміння загального контексту розвитку міжнародної торгівлі та визначення макроекономічних орієнтирів, доцільно проаналізувати загальнонаціональний рівень розвитку експортно орієнтованого аграрного сектору України. Оцінку натуральних обсягів вантажів, що пройшли процедури фітосанітарного контролю при експорті, наведено в таблиці 2.8.

Аналіз даних табл. 2.8 свідчить про стійке нарощування обсягів експорту за всіма стратегічними групами рослинних вантажів протягом 2024–2025 років,

що підтверджує високу адаптивність вітчизняного агробізнесу.

Таблиця 2.8

Обсяги державного фітосанітарного контролю рослинних об’єктів регулювання при експорті з України в період 2024-2025 роки*

Об’єкт фітосанітарного контролю (експортний вантаж)	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, (+/-)	Темп росту (%)
Продовольчі, фуражні та технічні вантажі (млн тонн)	54,40	58,15	+3,75	106,9
Лісоматеріали та пиломатеріали (млн м³)	3,00	3,38	+0,38	112,7
Дерев’яний пакувальний матеріал (млн одиниць)	7,10	8,45	+1,35	119,0
Видано фітосанітарних сертифікатів (Phytosanitary Certificates), всього (тис. од.)	266,07	284,10	+18,03	106,8

*Примітка. Складено автором за даними джерела [26].

Базовим драйвером залишаються продовольчі, фуражні та технічні вантажі, обсяг яких зріс на 3,75 млн тонн і досяг 58,15 млн тонн (темп росту – 106,9%). Позитивна динаміка зафіксована також у сегменті лісоматеріалів (3,38 млн м³, або 112,7%) та дерев’яного пакувального матеріалу (8,45 млн од., або 119,0%), що є прямим індикатором інтенсифікації загальної міжнародної логістики та суворого дотримання стандарту ISPM-15.

Інтегральним показником ефективності системи моніторингу є загальна кількість виданих фітосанітарних сертифікатів, яка у 2025 році зросла на 18,03 тис. одиниць (до 284,10 тис. од., темп росту – 106,8%). Майже повна синхронність між темпами збільшення фізичних обсягів продовольчого експорту (106,9%) та його документального супроводу (106,8%) доводить інституційну спроможність державної системи SPS-контролю забезпечувати безперебійне функціонування експортних коридорів без логістичних простоїв на кордонах.

Для оцінки довгострокових тенденцій та інституційної спроможності державної системи регулювання доцільно розглянути трирічну ретроспективу

фітосанітарного моніторингу та динаміку формування чистих зон в Україні (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка загальнонаціональних показників фітосанітарного контролю та сертифікації в Україні в період 2023-2025 років*

Фітосанітарний показник (SPS-вимога)	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, 2025 до 2023 (+/-)	Темп росту, 2025 до 2023 (%)
Контроль рослинної продукції (млн тонн)	48,2	54,4	56,1	+7,9	116,4
Контроль лісо- та пиломатеріалів (млн м³)	2,4	3,0	3,2	+0,8	133,3
Кількість виданих фітосанітарних сертифікатів (од.)	215000	266068	278500	+63500	129,5
Встановлені вільні ділянки (зони) (од.)	1980	2646	2910	+930	147,0
Загальна площа вільних ділянок (тис. га)	112,0	136,0	148,5	+36,5	132,6

*Примітка. Складено автором за даними джерела [26].

Аналіз трирічної динаміки загальнонаціональних показників (табл. 2.9) підтверджує системне розширення масштабів фітосанітарного контролю та сертифікації в Україні протягом 2023–2025 років. Стійке зростання обсягів інспектування рослинної продукції (на 7,9 млн тонн, або 116,4%) та лісоматеріалів (на 0,8 млн м³, або 133,3%) відображає успішне відновлення та диверсифікацію вітчизняних експортних потоків у кризових макроекономічних умовах.

Важливим індикатором інституційного прогресу та якісної адаптації агровиробників до SPS-вимог є випереджальні темпи формування «чистих зон». Кількість офіційно встановлених вільних виробничих ділянок (зон) зросла на 930 одиниць (темп росту – 147,0%), а їхня загальна площа збільшилася на 36,5 тис. га (до 148,5 тис. га, або 132,6%). Отримання цього статусу дозволяє мінімізувати нетарифні бар'єри та є обов'язковим інструментом капіталізації

земель для виходу на преміальні світові ринки.

Інтегральним показником ефективності функціонування системи є зростання кількості виданих фітосанітарних сертифікатів на 63,5 тис. одиниць (до 278,5 тис. од. у 2025 році; темп росту – 129,5%). Така динаміка свідчить про високу пропускну спроможність органів державного контролю та формування надійного базису для стабільного фітосанітарного супроводу експорту.

Окремим стратегічним напрямом розвитку SPS-системи є її цифровізація. Впровадження електронної системи ePhyto HUB забезпечує перехід до цифрового обміну фітосанітарними сертифікатами, що значно прискорює експортні процедури та має вагомий антикорупційний ефект, оскільки мінімізує людський фактор [16]. Додатково важливим напрямом є використання європейської платформи Trade Control and Expert System (TRACES-NT) – багатомовної онлайн-системи Європейської Комісії для ветеринарної та фітосанітарної сертифікації [17]. Вона забезпечує наскрізну простежуваність вантажів, дозволяючи відстежувати їх переміщення, спрощує взаємодію компетентних органів та операторів ринку, а також виконує функцію превентивного управління ризиками [28].

Результативність впровадження цифрових рішень у SPS-системі можна проілюструвати порівняльним аналізом ключових параметрів традиційних та електронних платформ (табл. 2.10).

Порівняльний аналіз, наведений у таблиці 2.10, наочно демонструє радикальну зміну якісних параметрів адміністрування експортних процедур внаслідок переходу від традиційного паперового документообігу до сучасних глобальних та європейських цифрових платформ. Впровадження інструментів ePhyto HUB та TRACES-NT трансформує систему фітосанітарного контролю із суто регуляторного бар'єра на чинник безпосереднього підвищення конкурентоспроможності регіональних експортерів.

Ключовим операційним ефектом цифровізації є оптимізація часового ресурсу. Скорочення середнього часу оформлення фітосанітарного сертифіката з 24-48 годин при паперовому варіанті до 1-2 годин у системі ePhyto HUB та

менше ніж 1 години на платформі TRACES-NT забезпечує реальну мінімізацію логістичних простоїв вантажів. Для Херсонської області, зважаючи на її географічне розташування, це має вирішальне значення, оскільки дозволяє суттєво прискорити проходження митних та фітосанітарних пунктів пропуску на кордоні з Румунією.

Таблиця 2.10

Вплив впровадження цифрових платформ СФЗ на швидкість та прозорість експортних процедур*

Параметр оцінки ефективності платформи	Традиційне паперове оформлення	Система ePhyto HUB (Глобальний ринок)	Платформа TRACES-NT (Ринок ЄС)	Вплив на конкурентоспроможність продукції регіону
Середній час оформлення сертифіката	24–48 годин	1–2 години	Менше 1 години	Мінімізація логістичних простоїв вантажів на кордоні з Румунією
Рівень верифікації походження продукції	Ручний (паперові копії)	Автоматичний (QR-коди)	Наскрізна простежуваність	Усунення ризиків фальсифікації фітосанітарного статусу регіону
Ризик виникнення технічних помилок	Високий (людський фактор)	Мінімальний	Нульовий (валідація системою ЄС)	Зниження транзакційних витрат на повторні лабораторні дослідження
Антикорупційний ефект	Відсутній	Високий	Абсолютний	Покращення іміджу та інвестиційної привабливості експортерів

*Примітка. Складено автором за даними джерела [27].

Гармонізація санітарних та фітосанітарних вимог формує багаторівневий вплив на конкурентоспроможність аграрної продукції Херсонської області за чотирма ключовими вимірами:

1. Економічний: знижує транзакційні витрати бізнесу завдяки скасування подвійного контролю та прискоренню логістики.
2. Інституційний: забезпечує прозорий держнагляд, здатний оперативно

формувати «чисті зони» та верифікувати походження вантажів за стандартами ЄС.

3. Технологічний: стимулює модернізацію виробництва, впровадження систем простежуваності та інтеграцію цифрових інструментів.

4. Міжнародний: нівелює нетарифні бар'єри й відкриває доступ до високомаржинальних світових ринків.

В екстремальних умовах воєнного стану сформована ризик-орієнтована SPS-система виконує критичну стабілізуючу функцію. Вона виступає інституційним каркасом для збереження міжнародних торговельних зв'язків деокупованих і підконтрольних територій, гарантує високу якість продукції та забезпечує надійне підґрунтя для інтеграції вітчизняного агровиробництва до єдиного європейського економічного простору.

2.3. Використання сучасних інструментів цифрового моніторингу та відстежуваності

Фітосанітарний моніторинг – це система спостережень і контролю поширення, щільності, інтенсивності розвитку та шкідливості карантинних і інших шкідливих організмів. Головна мета фітосанітарного моніторингу, як і будь-якої програми спостережень, – отримати необхідну інформацію для складання прогнозів і сигналізації розвитку шкідливих організмів та прийняття рішення по проведенню захисних заходів [29].

У сучасних умовах фітосанітарний моніторинг не обмежується лише польовими обстеженнями та лабораторними дослідженнями, а все більше базується на використанні цифрових інформаційних систем, що забезпечують оперативність збору та обробки даних. Одним із ключових інструментів цифровізації SPS-контролю виступає інтегрована інформаційна платформа TRACES-NT, яка забезпечує електронний супровід переміщення підконтрольних вантажів та формування даних для офіційного контролю.

Застосування таких цифрових рішень дозволяє поєднати результати фітосанітарного моніторингу з механізмами простежуваності продукції, що є особливо важливим у контексті забезпечення безпечності аграрного експорту та дотримання вимог Європейського Союзу [28].

Цифровізація процесів моніторингу сприяє підвищенню оперативності прийняття рішень та забезпечує можливість швидкого обміну інформацією між контролюючими органами, лабораторіями та суб'єктами господарювання. Це набуває виняткового значення в умовах активної інтеграції України до європейського ринку.

Додатково важливим напрямом практичного застосування фітосанітарного моніторингу на території Херсонської області є спостереження за станом сільськогосподарських угідь деокупованих територій, яке здійснюється із застосуванням ризик-орієнтованих та дистанційних методів контролю. У зв'язку з високим рівнем мінної небезпеки та обмеженою доступністю частини територій класичні польові обстеження поступово заміщуються цифровими технологіями моніторингу, зокрема аналізом супутникових знімків та даних вегетаційних індексів (далі – NDVI), а також використанням безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА) у безпечних зонах. Такі підходи дозволяють здійснювати оцінку фітосанітарного стану територій без безпосереднього фізичного доступу до небезпечних ділянок та забезпечують безперервність спостережень за агроценозами регіону.

Результати проведення фітосанітарного моніторингу деокупованих територій та агроценозів Херсонської області із застосуванням дистанційних і традиційних методів спостережень наведено в таблиці 2.11.

Дані таблиці 2.11 свідчать, що площа земель, охоплених моніторингом, збільшилася з 12,5 тис. га у 2023 році до 42,0 тис. га у 2025 році. Особливо швидко розвивається використання дистанційного зондування та БПЛА, площа застосування яких зросла майже у вісім разів (темп росту – 781,0%). Це підтверджує домінантну роль цифрових технологій у здійсненні фітосанітарного нагляду на територіях з обмеженим доступом.

Показники фітосанітарного моніторингу деокупованих територій та агроценозів
Херсонської області в період 2023-2025 років*

Об'єкт фітосанітарного моніторингу	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, 2025 до 2023 (+/-)	Темп росту, 2025 до 2023 (%)
Загальна площа моніторингу земель (тис. га)	12,5	28,4	42,0	+29,5	336,0
- з них методом дистанційного зондування / БПЛА	2,1	8,5	16,4	+14,3	781,0
- з них класичним візуальним методом (безпечні зони)	10,4	19,9	25,6	+15,2	246,2
Виявлені осередки карантинних бур'янів (Чорнобаївська ТГ та ін., од.)	34	78	112	+78	329,4
Проведено інформ. заходів щодо пестицидів / бджіл (од.)	85	190	310	+225	364,7

*Примітка. Складено автором за даними джерела [31].

У межах доступних і безпечних територій (зокрема, Чорнобаївської територіальної громади) здійснюється локалізація карантинних та інвазійних видів рослин і комах, серед яких амброзія полинолиста, гірчак рожевий, паслін колючий, повитиця, ценхрус довгоголковий, американський білий метелик та каліфорнійська щитівка. Отримані дані використовуються для уточнення фітосанітарного статусу агроценозів та планування заходів із захисту рослин. Окрім безпосереднього виявлення шкідливих організмів, Головним управлінням Держпродспоживслужби проводиться інформаційно-роз'яснювальна діяльність (динаміка зросла з 85 до 310 заходів), що мінімізує екологічні ризики та захищає корисних комах-запилювачів (бджіл).

Фітосанітарний моніторинг у регіоні також охоплює спостереження за станом зернових культур. На посівах озимих фіксується розвиток основних шкідників (хлібні блішки, злакові попелиці, хлібні п'явиці, цикадки) та

збудників грибкових захворювань (борошниста роса, септоріоз, бура листкова іржа, гельмінтоспоріоз) [31]. Контроль за дотриманням регламентів використання пестицидів у межах SPS-підходу розглядається як ключовий механізм мінімізації ризиків для здоров'я населення та основа для формування експортних партій продукції [32].

Окремим стратегічним аспектом цифровізації SPS-контролю є забезпечення наскрізної простежуваності аграрної продукції за принципом «one step back, one step forward», що відповідає вимогам Регламенту ЄС № 178/2002. У практичній площині це означає можливість ідентифікації повного ланцюга руху продукції – від конкретного поля вирощування з GPS-прив'язкою до елеватора зберігання та подальших експортних операцій. Взаємозв'язок основних етапів простежуваності агропродукції та цифрових інструментів контролю представлено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Етапи відстежуваності агропродукції Херсонської області в межах
цифрової системи SPS-контролю*

Етап ланцюга постачання	Цифровий інструмент контролю	Суть фітосанітарної процедури	Результат для забезпечення експортної готовності
1	2	3	4
1. Первинне виробництво (Поле)	Супутникові карти вегетації, GPS-фіксація меж ділянки	Моніторинг посівів озимого ячменю / зернових на відсутність хвороб (іржа, септоріоз)	Офіційне встановлення статусу ділянки, вільної від шкідливих організмів (Наказ №451)
2. Логістика та аудит (Елеватор)	Реєстри ГІТС Держпродспоживслужби	Автоматизований контроль супровідних документів та регламентів пестицидів	Гарантування безпечності партії продукції відповідно до вимог Регламенту ЄС № 178/2002

1	2	3	4
3. Лабораторний аналіз (Лабораторія)	ЛІМС (Лабораторна інформаційна система)	Кодування зразків, виключення людського фактора при дослідженні на грибкові захворювання	Видача електронного висновку фітосанітарної експертизи
4. Митне оформлення (Кордон)	Інтегрована система «Єдине вікно», ePhyto HUB	Автоматична крос-верифікація даних сертифіката митними органами без затримок вантажу	Безперешкодний перетин кордону, визнання сертифіката в ЄС та країнах Азії

*Примітка. Складено автором за даними джерела [32].

Наведені в таблиці 2.12 дані демонструють, що цифрові інструменти супроводжують продукцію на всіх етапах її руху – від вирощування до митного оформлення. Такий підхід забезпечує належний рівень простежуваності, підтвердження походження продукції та її відповідність вимогам міжнародної торгівлі.

Водночас фітосанітарний моніторинг є складовою єдиної державної інформаційної інфраструктури контролю. Впровадження елементів Головної інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ПІТС) забезпечує електронну фіксацію результатів обстежень, формування єдиної бази даних та оперативний обмін інформацією між структурними підрозділами Держпродспоживслужби. Динаміку впровадження основних цифрових рішень у діяльність Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області наведено в таблиці 2.13.

Аналіз даних табл. 2.13 свідчить про стрімку цифрову трансформацію процесів фітосанітарного нагляду в Херсонській області протягом 2023-2025 років. Багатократне висхідне зростання за всіма досліджуваними параметрами підтверджує успішний перехід від паперового документообігу до інтегрованих електронних систем контролю.

Найвищі темпи приросту зафіксовано в сегменті міжнародної цифрової інтеграції експортних потоків регіону. Кількість вантажів, зареєстрованих у

європейській системі TRACES-NT, зросла у 7,5 раза (до 340 од., темп росту – 755,6%), а обсяг сертифікатів через глобальну платформу ePhyto HUB збільшився на 770 одиниць (темп росту – 741,7%). Це доводить активну переорієнтацію місцевих агроекспортерів на преміальні світові ринки через обов'язкове використання цифрових хабів.

Таблиця 2.13

Впровадження цифрових інструментів фітосанітарного нагляду Головним управлінням Держпродспоживслужби в Херсонській області
в період 2023–2025 років*

Параметр цифровізації / Назва інструменту	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Абсолютне відхилення, 2025 до 2023 (+/-)	Темп росту, 2025 до 2023 (%)
Оформлено сертифікатів через ePhyto HUB (од.)	120	450	890	+770	741,7
Вантажі, зареєстровані в системі TRACES-NT (од.)	45	180	340	+295	755,6
Зразки, внесені в електронний реєстр ГІТС (од.)	310	780	1240	+930	400,0
Електронні запити через митне «Єдине вікно» (од.)	165	630	1150	+985	697,0

*Примітка. Складено автором за даними джерела [32].

Паралельно відбулося масштабування внутрішньої інфраструктури: кількість зразків в електронному реєстрі ГІТС зросла рівно у 4 рази (до 1240 од.), а інтенсивність міжвідомчої взаємодії через митне «Єдине вікно» збільшилася на 697,0% (на +985 запитів). Таким чином, розбудова цифрової екосистеми SPS-контролю дозволила сформувати прозоре та високооперативне регуляторне середовище для забезпечення наскрізної простежуваності продукції регіону.

Зібрані моніторингові дані інтегруються з геоінформаційними системами завдяки GPS-ідентифікації місць відбору зразків, що підвищує точність контролю на деокупованих територіях [33]. Своєчасно сформовані результати

інтегруються у механізм митного «Єдиного вікна» відповідно до Закону України № 2530-VIII, забезпечуючи автоматичний обмін даними між Держпродспоживслужбою та Державною митною службою України.

Таким чином, цифровізація фітосанітарного моніторингу в Херсонській області забезпечує перехід від традиційної паперової фіксації до інтегрованої системи електронного контролю. Систематичний збір даних через ГІТС та дистанційне зондування створює надійну науково обґрунтовану основу для прогнозування фітосанітарних ризиків, оперативного управління карантинними режимами та безперешкодного підтвердження відповідності продукції регіону жорстким вимогам міжнародних ринків [34].

Висновок до розділу 2

Результати проведеного дослідження щодо впровадження санітарних та фітосанітарних стандартів у Херсонській області в умовах безпекових та інституційних шоків воєнного стану дозволяють сформулювати такі висновки:

1. З'ясовано, що сучасна архітектура SPS-контролю у Херсонській області набула комплексного характеру та забезпечила стратегічний перехід від традиційного тотального нагляду до прозорості ризик-орієнтованої системи екобезпеки. Практична діяльність Головного управління Держпродспоживслужби в регіоні доводить, що діджиталізація процедур, упереджувальний моніторинг та диверсифікація ризиків дозволяють ефективно захищати внутрішній ринок і підтримувати стабільність бізнес-середовища навіть в екстремальних умовах воєнного стану.

2. Доведено, що гармонізація вітчизняних SPS-процедур із міжнародними вимогами виступає базовим інструментом капіталізації регіонального аграрного сектору. Системне формування фітосанітарно чистих виробничих ділянок та проходження міжнародної сертифікації створюють надійний фундамент для нівелювання нетарифних бар'єрів, суттєво знижують регуляторний тиск на

бізнес та виступають головним чинником підвищення довіри з боку глобальних торговельних партнерів.

3. Обґрунтовано особливу роль трансформації підходів до фітосанітарного моніторингу в специфічних умовах прифронтових та деокупованих територій Херсонщини. Через високий рівень мінної небезпеки класичні польові обстеження були успішно заміщені дистанційними методами, зокрема аналізом супутникових знімків, вегетаційних індексів та використанням безпілотних літальних апаратів. Синергія інноваційних та традиційних інструментів забезпечила безперервність контролю агроценозів, локалізацію карантинних об'єктів та наукове обґрунтування регламентів безпечного застосування пестицидів.

4. Встановлено, що стратегічним вектором розвитку регіональної системи контролю стала її масштабна цифровізація через інтеграцію у глобальні інформаційні платформи. Багатократне зростання кількості вантажів, зареєстрованих у європейській системі TRACES-NT (на 755,6%), та електронних сертифікатів, оформлених через хаб ePhyto HUB (на 741,7%), підтверджує успішну адаптацію вітчизняного агроменеджменту до вимог митного «Єдиного вікна» та Регламенту ЄС № 178/2002. Впровадження цих рішень гарантує наскрізну простежуваність продукції за принципом «one step back, one step forward», мінімізує транзакційні витрати бізнесу і повністю ліквідує корупційні ризики.

5. Визначено, що сформована в Херсонській області модель SPS-контролю, яка базується на поєднанні ризик-орієнтованого нагляду, дистанційного моніторингу та транскордонних цифрових екосистем, має критично важливе значення для загальнонаціональної практики. Вона не лише стабілізує локальне виробництво в кризовий період, а й виступає ефективним драйвером підвищення довгострокової конкурентоспроможності та повномасштабної інтеграції аграрного сектору України до єдиного європейського економічного простору.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ГАРМОНІЗАЦІЇ САНІТАРНИХ І ФІТОСАНІТАРНИХ ВИМОГ

3.1. Оптимізація та інноваційні шляхи застосування санітарних і фітосанітарних вимог у регіоні

Сучасна система санітарних і фітосанітарних (SPS) заходів у Херсонській області формується в умовах одночасного впливу цифрової трансформації аграрного сектору, процесів євроінтеграції та післявоєнного відновлення регіону. У цих умовах ключовим завданням стає забезпечення ефективного фітосанітарного контролю, простежуваності продукції, мінімізації ризиків поширення карантинних організмів та створення умов для виходу продукції регіону на міжнародні ринки. Особливої актуальності набуває впровадження сучасних інформаційних технологій, які дозволяють здійснювати контроль за безпечністю продукції на всіх етапах виробництва та реалізації.

Для систематизації сучасних цифрових та регуляторних інструментів санітарних і фітосанітарних заходів доцільно узагальнити їх основні характеристики (табл. 3.1).

Фітосанітарний моніторинг у Херсонській області залишається базовим елементом системи санітарних і фітосанітарних заходів. Держпродспоживслужба здійснює систематичні обстеження деокупованих територій з метою виявлення карантинних та інших шкідливих організмів, серед яких амброзія полинолиста, паслін колючий, гірчак рожевий, повитиця та інші інвазійні види. Такі заходи є надзвичайно важливими для відновлення аграрного виробництва, оскільки дозволяють своєчасно виявляти потенційні джерела поширення шкідників і хвороб рослин, а також знижувати фітосанітарні ризики

на територіях, що зазнали негативного впливу бойових дій та порушення природних агроєкосистем [30].

Таблиця 3.1

Основні цифрові інструменти SPS-системи у Херсонській області*

Інструмент	Функція	Значення для регіону
TRACES NT	Електронна сертифікація експорту/імпорту	Оптимізація та верифікація митних процедур при виході на ринок ЄС.
ePhyto	Електронні фітосанітарні сертифікати	Мінімізація часових витрат при транскордонному фітосанітарному контролі.
Copernicus	Дистанційний моніторинг земель	Контроль стану посівів
NDVI	Аналіз рослинності	Виявлення деградації посівів

*Примітка. Складено автором за даними джерела [36, 38, 41].

Після початку повномасштабної війни значна частина сільськогосподарських угідь області була тимчасово окупована або забруднена вибухонебезпечними предметами. Це призвело до порушення системи контролю за станом посівів, зменшення обсягів виробництва та ускладнення проведення карантинних заходів. За інформацією Херсонської обласної військової адміністрації, аграрний сектор області втратив близько 80% своїх виробничих можливостей. Разом із цим тривають заходи щодо відновлення аграрного потенціалу регіону, зокрема через розмінування земель, модернізацію інфраструктури та впровадження сучасних технологій контролю безпеки продукції [43].

Для узагальнення впливу воєнних дій на аграрний сектор регіону наведено основні показники його втрат (табл. 3.2).

Одним із ключових напрямів оптимізації санітарних і фітосанітарних вимог є цифровізація процедур контролю та сертифікації. У цьому контексті важливе значення має використання системи TRACES NT, яка забезпечує електронний документообіг під час експорту та імпорту продукції тваринного і рослинного походження. Система дозволяє здійснювати простежуваність

продукції на всіх етапах її переміщення, забезпечує оперативний обмін інформацією між компетентними органами різних держав та сприяє підвищенню рівня безпечності міжнародної торгівлі. У 2024 році через систему було оформлено понад 5,4 млн офіційних документів, а кількість користувачів перевищила 113 тис. осіб із понад 90 країн світу [36].

Таблиця 3.2

Вплив війни на аграрний сектор Херсонщини*

Показник	Значення	Наслідки
Втрата виробничих потужностей	~80 %	Скорочення агровиробництва
Тимчасове обмеження доступу до земельного фонду регіону	Лівобережна частина Херсонської області	Неможливість проведення суцільного державного фітосанітарного моніторингу
Заміновані землі	сотні тисяч га	Обмеження доступу до угідь
Розміновано (2026)	~453 тис. га (~90%)	Відновлення виробництва

*Примітка. Складено автором за даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС)

Для Херсонської області інтеграція до цифрових європейських платформ є особливо важливою з огляду на експортну орієнтацію регіону. Завдяки впровадженню TRACES NT українські виробники отримують можливість швидше оформлювати необхідні сертифікати та забезпечувати відповідність продукції вимогам Європейського Союзу. Додатковим кроком стало впровадження в системі шести нових форм сертифікатів здоров'я для окремих видів продукції тваринного походження, продукції бджільництва, колагену, проростків та інших товарів, що спрощує процедури експорту до країн ЄС [39].

Функціонування системи санітарних і фітосанітарних заходів у регіоні забезпечується узгодженою діяльністю Держпродспоживслужби, органів місцевої влади та міжнародних партнерів, які беруть участь у програмах відновлення аграрного сектору. Важливу роль відіграють регіональні лабораторії фітосанітарної експертизи, що здійснюють аналіз зразків рослинної продукції та

ґрунтів для виявлення шкідливих організмів і контролю якості продукції. Посилення координації між цими інституціями дозволяє підвищити оперативність реагування на фітосанітарні загрози та забезпечити більш ефективне управління ризиками у сфері безпечності харчових продуктів.

Додатковим напрямом удосконалення системи санітарних і фітосанітарних заходів у Херсонській області є посилення міжвідомчої координації між органами державної влади, місцевого самоврядування та міжнародними організаціями. Умови післявоєнного відновлення вимагають узгодженого обміну даними щодо стану земель, результатів фітосанітарного моніторингу, рівня забруднення територій та результатів розмінування. Створення єдиних цифрових платформ аграрного моніторингу дозволить інтегрувати інформацію з різних джерел і забезпечити оперативне прийняття управлінських рішень у сфері контролю безпечності продукції та попередження поширення карантинних організмів.

Важливим напрямом удосконалення фітосанітарного контролю стало приєднання України до міжнародної системи ePhyto. Відтепер електронний обмін фітосанітарними сертифікатами здійснюється зі 124 країнами світу, включаючи країни Європейського Союзу, США та Канаду. Для аграрних підприємств Херсонської області це означає скорочення часу оформлення експортних операцій, підвищення рівня довіри міжнародних партнерів та мінімізацію ризиків використання фальсифікованих документів [38].

Результатом цифровізації фітосанітарної системи є також посилення міжнародної довіри до української агропродукції, зокрема виробленої в Херсонській області. Завдяки впровадженню електронного обміну сертифікатами через систему ePhyto знижується адміністративне навантаження на аграрні підприємства, скорочується час проходження експортних процедур та підвищується прозорість контролю. У довгостроковій перспективі це створює передумови для стабільного зростання експорту сільськогосподарської продукції регіону та його глибшої інтеграції у світові продовольчі ринки.

Перспективним напрямом розвитку системи SPS-контролю є

впровадження технологій штучного інтелекту. У 2024 році в Україні розпочато використання спеціалізованого агросервісу, який аналізує супутникові знімки із застосуванням нейронних мереж для визначення структури посівів, оцінки їхнього стану та прогнозування врожайності. Система підтримує 17 основних сільськогосподарських культур, забезпечує точність розпізнавання до 95% та охоплює близько 98% посівних площ України [37].

Застосування штучного інтелекту у сільському господарстві дозволяє здійснювати раннє виявлення хвороб рослин ще до появи візуальних симптомів. Використання мобільних додатків для аналізу зображень листя, а також безпілотних літальних апаратів із мультиспектральними камерами забезпечує можливість фіксації прихованого стресу рослин на ранніх стадіях розвитку. Такі технології формують перехід від реактивної моделі управління агровиробництвом до превентивної, що є особливо важливим у контексті забезпечення фітосанітарної безпеки [40].

Для Херсонської області застосування штучного інтелекту має особливе значення через необхідність оперативного контролю за великими площами сільськогосподарських земель. Аналіз супутникових даних дозволяє визначати фактичні межі полів, оцінювати рівень розвитку рослин, прогнозувати врожайність та своєчасно виявляти осередки поширення хвороб і шкідників. Такі технології можуть суттєво підвищити ефективність фітосанітарного моніторингу та зменшити витрати на проведення польових обстежень [37].

Важливим елементом удосконалення SPS-системи є посилення контролю за станом ґрунтів, які зазнали впливу бойових дій та інтенсивного антропогенного навантаження. У Херсонській області актуальними залишаються проблеми деградації ґрунтового покриву, локального забруднення та порушення структури агроєкосистем. У зв'язку з цим необхідним є впровадження систем регулярного агрохімічного моніторингу, що дозволяє оцінювати рівень родючості ґрунтів, вміст поживних речовин та потенційні ризики накопичення шкідливих домішок. Це створює додаткові передумови для забезпечення фітосанітарної безпеки та стабільного відновлення аграрного виробництва.

Значний потенціал для вдосконалення санітарних та фітосанітарних заходів мають також технології дистанційного зондування Землі. Аналіз супутникових даних програми Copernicus із використанням індексу NDVI дозволяє оцінювати стан посівів, визначати рівень вегетації рослин та своєчасно виявляти негативний вплив кліматичних факторів або бойових дій. Проведені дослідження засвідчили суттєве зниження рівня рослинності на окремих територіях України, що підтверджує необхідність постійного моніторингу агроecosистем та впровадження сучасних засобів контролю їхнього стану [41].

Використання алгоритмів штучного інтелекту також дозволяє прогнозувати поширення шкідників і хвороб рослин на основі аналізу супутникових даних, погодних умов та історичних рядів спостережень. Моделі машинного навчання здатні визначати ймовірність виникнення епіфітотій та шкідливих спалахів заздалегідь, що забезпечує можливість своєчасного реагування та зниження втрат урожаю. Такий підхід підвищує ефективність системи фітосанітарного моніторингу та сприяє більш раціональному використанню агрохімічних ресурсів [40].

Проблемами для функціонування системи санітарних і фітосанітарних заходів у Херсонській області залишаються високий рівень мінної небезпеки, обмежений доступ до окремих сільськогосподарських територій та нестача кваліфікованих фахівців у сфері фітосанітарного контролю. Ускладнення логістичних маршрутів і руйнування інфраструктури призводять до нерівномірності проведення моніторингових заходів, що підвищує ризики несвоєчасного виявлення карантинних організмів.

Ще одним перспективним напрямом є використання технології блокчейн для забезпечення простежуваності агропродовольчої продукції. Завдяки створенню незмінного цифрового реєстру можна забезпечити контроль за походженням продукції на всіх етапах ланцюга постачання – від виробника до кінцевого споживача. Це підвищує прозорість ринку, знижує ризики фальсифікації даних та сприяє виконанню міжнародних вимог щодо безпечності харчових продуктів [42].

Оптимізація санітарних і фітосанітарних вимог у Херсонській області повинна базуватися на комплексному поєднанні традиційних інструментів державного контролю та сучасних цифрових технологій. Найбільш перспективними напрямками є розвиток систем фітосанітарного моніторингу на деокупованих територіях, впровадження платформ TRACES NT та ePhyto, використання штучного інтелекту для аналізу стану посівів, застосування супутникового моніторингу та розвиток систем простежуваності продукції на основі блокчейн-технологій. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню рівня безпеки агропродовольчої продукції, відновленню експортного потенціалу Херсонської області та її подальшій інтеграції до європейського аграрного простору.

3.2. Прогноз та стратегічні напрями розвитку експортного потенціалу регіону

Експортний потенціал Херсонської області визначається як сукупність виробничих, аграрних, інфраструктурних та інституційних можливостей регіону, які забезпечують формування конкурентоспроможної продукції для виходу на зовнішні ринки. У регіональному вимірі він є складовою частиною національного експортного потенціалу та відображає рівень інтеграції області у міжнародний поділ праці [44].

До початку повномасштабного вторгнення Херсонська область мала виражену аграрну спеціалізацію, формуючи значну частину експорту за рахунок продукції сільського господарства, зокрема зернових, олійних культур та продукції первинної переробки. Водночас стратегічним обмеженням залишалася низька частка продукції з високою доданою вартістю та недостатній розвиток переробної промисловості [45].

Після 2022 року умови формування експортного потенціалу кардинально

змінилися через воєнні дії, часткову окупацію території та руйнування виробничої інфраструктури. Це призвело до різкого падіння виробництва та порушення логістичних ланцюгів, що суттєво знизило експортні можливості регіону.

Сучасний стан економіки Херсонської області характеризується глибокою кризою, спричиненою воєнними діями та окупацією частини територій. За офіційними оцінками, у 2022 році валовий регіональний продукт області скоротився на понад 90% порівняно з попереднім роком, що свідчить про фактичний економічний обвал регіону [46].

Особливо критичних втрат зазнав аграрний сектор, який є основою експортного потенціалу Херсонщини. Понад 60% сільськогосподарських підприємств припинили діяльність або були пошкоджені внаслідок бойових дій та окупації [43,46]. Значна частина техніки, інфраструктури та складських потужностей була знищена або втрачена, що унеможливило стабільне виробництво продукції для експорту.

Додатковим фактором стало порушення логістичних маршрутів та обмеження доступу до портової інфраструктури, що історично відігравала ключову роль у зовнішній торгівлі регіону. Це призвело до переорієнтації експорту на внутрішні ринки або до його повного скорочення.

Для узагальнення змін у ключових складових експортного потенціалу Херсонської області доцільно порівняти їхній стан до та після початку повномасштабної війни (табл. 3.3).

Прогнозування розвитку експортного потенціалу Херсонської області в умовах воєнних викликів базується на сценарному підході, який враховує можливі траєкторії відновлення економіки регіону, стабілізацію безпекової ситуації та відбудову інфраструктури [45].

У базовому сценарії передбачається поступове відновлення виробничої діяльності та часткове відновлення аграрного сектору. У цьому випадку експортні можливості регіону залишатимуться обмеженими, а зростання відбуватиметься переважно за рахунок відновлення втраченої бази.

Стан ключових елементів експортного потенціалу Херсонської області*

Елемент	Станом до 2022 року	Станом після 2022 року	Характер змін
Аграрне виробництво	Високий рівень	Різке скорочення	Рецесія та скорочення обсягів виробництва
Переробна промисловість	Слабка	Частково зруйнована	Втрата доданої вартості через руйнування потужностей
Логістика та транспорт	Розвинена	Обмежена/ порушена	Блокування традиційних каналів збуту (деструкція логістики)
Експортні ринки	Диверсифіковані	Звужені	Високі ризики
Інвестиційна активність	Середня	Мінімальна	Практично зупинена

*Примітка. Складено автором на основі [43,45,46].

У оптимістичному сценарії передбачається активна післявоєнна відбудова, модернізація аграрного виробництва, розвиток переробної промисловості та відновлення логістичної інфраструктури. Це дозволить не лише відновити експортні позиції регіону, але й перевищити довоєнний рівень за рахунок інвестицій та технологічної модернізації.

Песимістичний сценарій передбачає затяжну нестабільність, що призводить до повільного відновлення економіки та збереження сировинної структури експорту. Прогнозні показники реалізації базового (цільового) сценарію розвитку експортного потенціалу до 2030 року наведено в табл. 3.4.

Стратегічний розвиток експортного потенціалу Херсонської області в умовах післявоєнного відновлення повинен базуватися на глибокій структурній трансформації економіки. Ключовим завданням є перехід від сировинної аграрної моделі до агропереробної та інноваційної моделі розвитку.

Першим стратегічним напрямом є відновлення та модернізація агропромислового комплексу. Йдеться не лише про відновлення виробництва, але й про впровадження сучасних технологій точного землеробства, автоматизації та цифровізації аграрного сектору, що дозволить підвищити

продуктивність і конкурентоспроможність продукції [45].

Таблиця 3.4

Прогноз ключових показників експортного потенціалу*

Показник	2026 рік	2028 рік	2030 рік
Обсяг експорту (до 2021 року)	40%	65%	90%
Частка переробленої продукції	15%	25%	40%
Аграрний експорт	75%	65%	55%
Кількість експортних ринків	10–12	18–22	25–30
Рівень відновлення економіки	низький	середній	високий

*Примітка. Складено та прогнозовано автором на основі [45, 46].

Другим напрямом є розвиток переробної промисловості, яка дозволяє суттєво збільшити додану вартість експорту. Створення підприємств з переробки зернових, олійних культур, овочевої та фруктових продукції є ключовим фактором економічного відновлення регіону.

Третім напрямом є відновлення логістичної інфраструктури, включаючи транспортні коридори, склади та експортні хаби, що забезпечить ефективне включення регіону у міжнародні торговельні ланцюги.

Основні стратегічні пріоритети розвитку експортного потенціалу Херсонської області та очікувані результати їх реалізації наведено в табл. 3.5.

Важливим також є розширення географії експорту, зокрема вихід на ринки Європейського Союзу, Близького Сходу та Північної Африки, що дозволить зменшити залежність від окремих торговельних партнерів та підвищити стійкість експортної системи [47].

Перспективним напрямом розвитку експортного потенціалу є цифровізація аграрного виробництва та логістичних процесів. Впровадження технологій точного землеробства, супутникового моніторингу стану посівів та автоматизованих систем управління виробництвом дозволяє підвищити

ефективність аграрного сектору. Важливу роль відіграє розвиток цифрових логістичних платформ, що забезпечують оптимізацію експортних маршрутів та зниження транзакційних витрат. Додатково, інтеграція регіональних виробників у міжнародні електронні торговельні платформи сприяє розширенню ринків збуту та підвищенню конкурентоспроможності продукції.

Таблиця 3.5

Стратегічні пріоритети розвитку*

Напрямок	Очікуваний ефект
Аграрна модернізація	Стабілізація зборів та оптимізація собівартості через точне землеробство
Переробка продукції	Диверсифікація структури експорту (перехід від сировини до готового продукту)
Логістика	Зниження витрат експорту
Інвестиції	Відновлення економіки
Диверсифікація ринків	Зменшення ризиків

*Примітка. Складено автором за даними джерела [45,47].

Ефективна реалізація стратегії розвитку експортного потенціалу Херсонської області потребує створення розвиненої системи інституційної підтримки. Вона повинна включати регіональні центри підтримки експорту, програми державного стимулювання інвестицій, експортно-кредитні механізми та розвиток державно-приватного партнерства [45].

Важливим чинником формування експортного потенціалу Херсонської області є міжнародна фінансова та технічна допомога. Значну роль у процесі відновлення можуть відігравати інституції Європейського Союзу, Світового банку та ЄБРР, які вже реалізують програми підтримки відновлення інфраструктури та аграрного сектору України. Окремий напрям становить гуманітарне розмінування територій, що є базовою передумовою відновлення сільськогосподарського виробництва та експортної діяльності.

Відновлення експортного потенціалу Херсонської області супроводжується низкою системних ризиків, що можуть суттєво уповільнити реалізацію стратегічних сценаріїв. До ключових належать безпекові ризики, пов'язані з мінною небезпекою, періодичними обстрілами та нестабільністю на деокупованих територіях. Важливим обмеженням також є демографічний фактор, зокрема відтік працездатного населення та дефіцит кваліфікованих кадрів у сільському господарстві та логістиці. Фінансові ризики проявляються у недостатності інвестиційних ресурсів для масштабної відбудови виробничої та транспортної інфраструктури. Окремо слід відзначити інфраструктурні ризики, пов'язані з руйнуванням логістичних коридорів, портових потужностей та складських комплексів. Сукупність цих факторів формує високий рівень невизначеності темпів відновлення регіональної економіки.

Особливу роль відіграватиме формування аграрних та агропереробних кластерів, які дозволять об'єднати виробників, переробників та логістичні компанії в єдину експортну систему.

Перспективи розвитку експортного потенціалу Херсонської області визначаються поєднанням відновлювальних процесів, структурної трансформації економіки та зовнішньої підтримки. Найбільш ефективною моделлю є перехід до агропереробної та інноваційної системи виробництва з високою доданою вартістю. Реалізація цієї моделі можлива лише за умови стабілізації безпекової ситуації, відновлення інфраструктури та залучення інвестиційних ресурсів.

Висновок до розділу 3

Дослідження перспектив підвищення експортного потенціалу Херсонської області в умовах гармонізації санітарних і фітосанітарних вимог дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Сучасний розвиток регіону визначається складним поєднанням процесів

післявоєнного відновлення, цифрової трансформації аграрного сектору та адаптації до міжнародних стандартів SPS. За таких умов санітарні та фітосанітарні вимоги виступають не лише інструментом державного регулювання, а й базовим фактором підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропродукції на зовнішніх ринках.

2. Доведено, що системне впровадження цифрових платформ контролю та сертифікації (TRACES NT, ePhyto), а також практичне використання технологій дистанційного зондування землі (Copernicus, NDVI) суттєво підвищує прозорість транскордонних операцій. Це дозволяє мінімізувати часові витрати на оформлення документів, посилює міжнародну довіру до українських експортерів та формує надійну основу для інтеграції регіону в європейський аграрний простір.

3. Обґрунтовано, що ефективність функціонування SPS-системи прямо залежить від темпів відбудови інфраструктури. Значні втрати виробничих потужностей (близько 80%), руйнування логістичних ланцюгів, високий рівень мінної небезпеки та демографічний дефіцит кадрів наразі залишаються ключовими деструктивними обмеженнями для реалізації експортного потенціалу.

4. Визначено, що стратегічні перспективи регіону пов'язані з переходом до інноваційної моделі АПК, яка передбачає технологічну модернізацію, випереджальний розвиток переробної промисловості, відновлення логістичних хабів та диверсифікацію ринків збуту. Важливим драйвером цього процесу має стати формування аграрних та агропереробних кластерів, які об'єднують виробничі та логістичні ланки в єдину систему.

5. Встановлено, що реалізація оптимістичного сценарію прогнозу можлива за умови комплексної стабілізації безпекової ситуації, активного залучення міжнародних інвестицій та ефективної державної політики. За таких обставин прогнозується не лише відновлення довоєнних обсягів експорту (до 90% у 2030 році), а й якісна зміна його структури через зростання частки готової продукції з високою доданою вартістю.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних, аналітичних та прогностичних результатів дослідження дозволяє сформулювати цілісне наукове уявлення про функціонування системи санітарних і фітосанітарних (SPS) заходів та визначити стратегічні вектори розвитку аграрної економіки України:

1. Обґрунтовано, що у сучасній архітектурі міжнародних економічних відносин санітарні та фітосанітарні заходи трансформувалися з суто технічних регламентів у ключовий інструмент глобального регулювання ринків. Визначено їхній дуалістичний характер: виконуючи превентивну функцію біологічного захисту населення та територій, вони водночас виступають визначальним чинником формування конкурентних переваг і допуску суб'єктів господарювання до міжнародного розподілу праці.

2. Доведено, що базовим вектором усунення прихованого протекціонізму в світовій торгівлі є імперативне дотримання принципів Угоди СОТ, зокрема наукової верифікації та недискримінаційності. На підставі цього аргументовано, що для країн із трансформаційною економікою, зокрема України, системне наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу є безальтернативною умовою інституційної інтеграції у єдиний європейський простір.

3. Концептуалізовано роль ризик-орієнтованого підходу як методологічного фундаменту модернізації державного контролю в агропродовольчій сфері. Перехід від ретроспективного контролю готової продукції до виявлення критичних точок на всіх етапах створення вартості дозволяє оптимізувати адміністративний ресурс держави, нівелювати корупційні ризики та суттєво знизити регуляторне навантаження на аграрний бізнес.

4. Визначено, що впровадження європейської моделі регулювання «від ферми до столу» та інтеграція принципів НАССР створюють надійні інституційні передумови для стабілізації експортних потоків. Доведено, що

ігнорування або затримка у гармонізації цих процедур генерує критичні економічні ризики у вигляді нетарифних обмежень, посилення митного нагляду та потенційної втрати найбільш містких світових ринків збуту.

5. Виявлено та узагальнено регіональні особливості функціонування архітектури SPS-контролю під впливом екстремальних безпекових, інфраструктурних та логістичних викликів. На прикладі деокупованих та прифронтових територій доведено спроможність системи державного нагляду зберігати інституційну стійкість шляхом гнучкої диверсифікації ризиків та оперативного переформатування методів моніторингу агроценозів відповідно до умов воєнного стану.

6. Аргументовано, що критично важливим фактором забезпечення безперервності та прозорості фітосанітарного контролю в умовах обмеженого фізичного доступу до угідь є технологічна модернізація. Досвід подолання безпекових шоків підтвердив високу ефективність синергетичного поєднання методів дистанційного зондування землі з масштабним впровадженням транскордонних цифрових інформаційних систем, що гарантує наскрізну простежуваність експортних партій вантажів.

7. Розроблено стратегічну модель довгострокового розвитку аграрного сектору на регіональному рівні, що базується на принципах інтенсифікації та кластеризації. Доведено, що подолання наслідків воєнних руйнувань та нівелювання сировинної спрямованості вітчизняного експорту потребує розбудови високотехнологічних переробних потужностей, які функціонують у чіткій відповідності до міжнародних та європейських SPS-стандартів.

8. Констатовано, що сформована та апробована в кризових умовах модель санітарного і фітосанітарного нагляду є дієвим макроекономічним драйвером. Її подальший розвиток на засадах цифровізації, інноваційних методів оцінки ризиків та міжнародної сертифікації створює системну платформу для підвищення стійкості аграрної економіки України та її повноцінного позиціонування на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A world without safe food is an unsafe world : Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Дата публікації: 2019 р. Дата оновлення: невідомо. URL: <https://www.fao.org/food-safety/en/> (дата звернення 27.04.2026).
2. International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture : Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Дата ухвалення: 03.11.2001 р. Дата набрання чинності: 29.06.2004 р. Дата оновлення: невідомо. URL: <https://www.fao.org/plant-treaty/en> (дата звернення 22.04.2026).
3. Regulation (EU) 2017/625 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on official controls and other official activities performed to ensure the application of food and feed law, rules on animal health and welfare, plant health and plant protection products : Регламент ЄС від 15.03.2017 р. № 2017/625. Дата оновлення: 28.01.2022 р. URL: <https://lnk.ua/vdz3YGVqP> (дата звернення 25.04.2026).
4. Sanitary and phytosanitary measures : World Trade Organization. Дата оновлення: 29.10.2025 р. URL: <https://lnk.ua/KbHEDSIxD> (дата звернення 26.04.2026).
5. The WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS Agreement) : World Trade Organization. Дата ухвалення: 15.04.1994 р. Дата оновлення: невідомо. URL: <https://lnk.ua/gXMpbf65S> (дата звернення 20.04.2026).
6. Understanding the WTO Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures : World Trade Organization. Дата публікації: 1998 р. Дата оновлення: невідомо. URL: <https://lnk.ua/A40oDqmCC> (дата звернення 26.04.2026).
7. Ukraine : Information on EU trade relations with Ukraine. European Commission. Дата оновлення: 29.10.2025 р. URL: <https://lnk.ua/q4Lo0NuSP> (дата звернення 23.04.2026).

8. Закон України Про карантин рослин : Закон України від 30.06.1993 р. № 3348-XII. Дата оновлення: 19.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12> (дата звернення 23.04.2026).

9. Забезпечення якості харчових продуктів у ЄС. Вимоги до виробництва хліба у Великобританії та Франції : Інформаційна довідка Європейського інформаційно-дослідницького центру. Дата оновлення: невідомо. URL: <https://lnk.ua/cJcEVxedS> (дата звернення 27.04.2026).

10. Головне управління Держпродспоживслужби в Дніпропетровській області «Фітосанітарна безпека». Дата оновлення: невідомо. URL: <https://lnk.ua/ZnJtRtZ0a> (дата звернення 19.04.2026).

11. Ольга Шевченко, Київ, липень 2024 року «Санітарні та фітосанітарні заходи. Огляд прогресу наближення, плани, виклики та перспективи» URL: <https://lnk.ua/R4G9UEcnk> (дата звернення 22.04.2026).

12. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 178/2002 від 28 січня 2002 року про встановлення загальних принципів і вимог харчового права, створення Європейського органу з безпечності харчових продуктів та встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпечністю харчових продуктів : Регламент ЄС від 28.01.2002 р. № 178/2002. Дата оновлення: 25.07.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-02#Text (дата звернення 23.04.2026).

13. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014 р. № 984_011. Дата оновлення: 14.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 19.04.2026).

14. Фітосанітарні вимоги деяких країн партнерів України у міжнародній торгівлі щодо проведення обстеження місць вирощування рослин під час періоду вегетації або встановлення офіційного встановлення та/або підтримання статусу місця виробництва або виробничої ділянки, вільних від шкідливих організмів : Інформаційна сторінка Держпродспоживслужби України. Дата оновлення: 2025 р. URL: <https://lnk.ua/1MBWowXgF> (дата звернення 19.04.2026).

15. Щорічний звіт «Про стан виконання довгострокового та щорічного плану державного контролю за період з 01 січня 2025 року по 31 грудня 2025 року» : Звіт Держпродспоживслужби України. Дата публікації: 2026 р. Дата оновлення: невідомо. URL: <https://lnk.ua/oqDRWJ7mh> (дата звернення 25.04.2026).

16. Безпечність харчових продуктів та ветеринарна медицина: результати здійснення заходів державного нагляду (контролю) в Херсонській області за 2025 рік : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 08.01.2026. URL: <https://surl.li/uhxwva> (дата звернення: 11.05.2026).

17. Реалізація державної політики у сфері безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини в Херсонській області: результати за перше півріччя 2025 року : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 03.07.2025. URL: <https://surl.li/xzjcws>

18. Реалізація державної політики у сфері безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини на Херсонщині: результати за 9 місяців 2025 року : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 17.10.2025. URL: <https://surl.li/frszph>

19. Державний нагляд за дотриманням санітарного законодавства: підсумки роботи Держпродспоживслужби Херсонщини у 2025 році : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 16.01.2026. URL: <https://surl.li/bmsrvb>

20. Фахівці Держпродспоживслужби Херсонщини продовжують інспектування постачальників харчових продуктів до закладів освіти : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 17.09.2025. URL: <https://surl.li/ibihlp>

21. Вимоги до безпечності та якості молока і молочних продуктів: в Держпродспоживслужбі Херсонщини проведено тематичний онлайн-семінар :

Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 06.03.2026. URL: <https://surl.li/etbbbm>

22. Держпродспоживслужба Херсонщини приділяє особливу увагу забезпеченню продовольчої безпеки регіону : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 26.01.2026. URL: <https://surl.li/zkqjdh>

23. Держпродспоживслужба Херсонщини сприяє розвитку експортного потенціалу аграрного сектору регіону : Офіційний вебсайт Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області. Дата оновлення: 12.11.2025. URL: <https://surli.cc/zvqikt>

24. Херсонщина: встановлення статусу вільних зон на деокупованих територіях : Офіційний вебсайт Головного управління Держпродспоживслужби в Херсонській області. Дата оновлення: 18.04.2025. URL: <https://lnk.ua/vsYYtlX9K>

25. Фітосанітарний контроль на кордоні: які порушення фіксуються при імпорті у 2026 році : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 29.05.2026. URL: <https://lnk.ua/JedMAkpOh>

26. Експорт рослинної продукції за кордон: як отримати фітосанітарний сертифікат : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 29.11.2022. URL: <https://lnk.ua/Vrvpmzy25>

27. До уваги експортерів, які оформлюють фітосанітарні сертифікати для експорту об'єктів регулювання : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 23.10.2025. URL: <https://lnk.ua/loyvadsxg>

28. TRACES : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 15.01.2024. URL: <https://dpss.gov.ua/mizhnarodne-spivrobitnictv/traces>

29. Чернігівщина: фахівці Держпродспоживслужби продовжують

фітосанітарний моніторинг сільськогосподарських угідь за допомогою феромонних пасток : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 17.06.2024. URL: <https://lnk.ua/QUU0BGBit>

30. Моніторинг деокупованих територій Херсонського району: фітосанітарна безпека – під контролем : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. (дата оновлення: 23.05.2025). URL: <https://lnk.ua/xl8pxSaNY>

31. Херсонщина: фітосанітарний моніторинг – запорука якісного врожаю : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. (дата оновлення: 27.05.2026). URL: <https://lnk.ua/Mw3oVkkeF>

32. Херсонщина: встановлення статусу вільних зон на деокупованих територіях : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. (дата оновлення: 13.06.2025). URL: <https://lnk.ua/3gbYuptDt>

33. На Херсонщині триває підготовка до моніторингу безпеки харчових продуктів рослинного походження : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. (дата оновлення: 10.07.2025). URL: <https://lnk.ua/CTUg4BrxJ>

34. Херсонщина: моніторинг земель сільськогосподарського призначення в Бериславському районі : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. (дата оновлення: 23.06.2025). URL: <https://lnk.ua/d3QwxgSxN>

35. Експорт рослинної продукції за кордон: як отримати фітосанітарний сертифікат : Офіційний вебсайт Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. (дата оновлення: 29.11.2022). URL: <https://lnk.ua/e5Xw0RCut>

36. TRACES. European Commission. URL: <https://lnk.ua/6ZOzvI8YA> (дата звернення: 1.06.2026).

37. В Україні аграрії зможуть використовувати штучний інтелект для прогнозування посівів. URL: <https://lnk.ua/AbiZ7SSJt> (дата звернення: 1.06.2026).
38. Україна приєдналась до міжнародної системи ePhyto. URL: <https://lnk.ua/8t0F2k9jd> (дата звернення: 1.06.2026).
39. Україна розширює можливості експорту до ЄС: до TRACES NT інтегровано шість нових форм сертифікатів. URL: <https://lnk.ua/K96mW6r1g> (дата звернення: 1.06.2026).
40. AI in Agriculture: Predicting Crop Diseases Before They Strike. URL: <https://lnk.ua/9RGbymXBr> (дата звернення: 1.06.2026).
41. Satellite data show condition of crops in Ukraine. URL: <https://lnk.ua/iSieONNi1> (дата звернення: 2.06.2026).
42. Blockchain for Agri-Food Traceability. United Nations Development Programme (UNDP). URL: <https://lnk.ua/90H5dOnEj> (дата звернення: 2.06.2026).
43. Посівна на лінії фронту: чим живе аграрна Херсонщина сьогодні. URL: <https://lnk.ua/6eMvptzhq> (дата звернення: 2.06.2026).
44. Стан та тенденції розвитку експортного потенціалу зернового господарства Херсонської області. URL: <https://ronl.org/referaty/ekonomika/246115/> (дата звернення: 5.06.2026).
45. Стратегія розвитку Херсонської області на 2021–2027 роки. URL: <https://lnk.ua/x3u5RySnV> (дата звернення: 5.06.2026).
46. У 2022 році на Херсонщині був зафіксований рекордний спад економіки. URL: <https://lnk.ua/COquvCxuU> (дата звернення: 5.06.2026).
47. Ukraine. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine> (дата звернення: 5.06.2026).